

## **Papházi Tibor – Szikulai István**

### **Gyermekvédelem és statisztika**

Tanulmányunkban a megújult Gyermekvédelmi statisztikai tájékoztató (Gyvst) adatait tekintjük át, elsősorban annak idősoros adatai alapján. Tapasztalataink szerint a gyermekvédelmi szakma kissé idegenkedik a statisztikáktól, amit az is mutat, hogy az OSAP-adatok feldolgozásával (a KSH-n kívül) inkább csak a minisztériumban foglalkoztak, statisztikákat felhasználó cikk az elmúlt tíz évből a Kapocsban, vagy a Család, Gyermek, Ifjúságban alig van<sup>1</sup>. Az alábbi tanulmányunk célja ezért elsősorban az, hogy kísérletet tegyünk a statisztikák felhasználhatóságának egyszerű bemutatására. Mindenekelőtt azonban arra vetünk egy pillantást, honnan származnak az adatok, és mi befolyásolja az értelmezhetőségüket.

#### **Módszertani áttekintés**

A felhasznált adatok az Országos Statisztikai Adatgyűjtési Programból (OSAP) származnak, amelyeket a KSH gyűjt be kérdőívek alapján a szakminisztérium megbízásából, és azokat fel is dolgozza oly módon, hogy az adatok további felhasználásra is alkalmasakká váljanak, amelynek egyik lehetséges eredménye a Gyermekvédelmi statisztikai tájékoztató 2006-os kötete is<sup>2</sup>, amely a korábbi, Tájékoztató a család, gyermek- és ifjúságvédelemről címmel megjelent minisztériumi adattárat váltja fel. Mivel a tanulmányban megjelenített táblázataink és ábráink az új kiadvány adataiból számított értékekre alapozódnak, ezért külön forrásmegjelölést már nem tartalmaznak.

E kiadvány táblázatai öt kérdőíven gyűjtött adatokból származnak, melyek lényegében lefedik a gyermekvédelmi intézmények rendszerét. Ennek megfelelően adatokat tartalmaznak a gyermekjóléti alapellátásokról (1775. sz. OSAP), ezen belül külön a bölcsődékről (1203. sz. OSAP), a gyermekotthonokról és nevelőszülői hálózatokról (1208. sz. OSAP), a Területi Gyermekvédelmi Szakszolgálatokról (1209. sz. OSAP) és a gyámügyről (1210. sz. OSAP). A KSH által gyűjtött és feldolgozott adatok mellett a minisztérium önálló, 1511. számú OSAP adatgyűjtés keretében kap adatokat a javítóintézetek helyzetéről, és külön feldolgozza a jelenlegi három speciális gyermekotthonának adatait is a vonatkozó statisztikai adattár

keretében.

A KSH által gyűjtött OSAP-statisztikáknak a jelentőségét legfőképpen az adja, hogy módszertani szempontból komoly előnyei vannak:

- megbízható: bárki használja fel, ugyanazzal a módszerrel ugyanazt az eredményt kapja,
- pontos: nagy létszámú, tapasztalt, felkészült informatikai apparátus szavatolja az adatok előállítását,
- teljes körű: a KSH-nak hatósági jogosítványai vannak az adatok bekérésére,
- ellenőrizhető: az adatgyűjtés módszerei és eljárásai szabályozottak, átláthatóak,
- összehasonlítható: mivel ugyanazzal a módszerrel készülnek, sok év idősorai is összevethetők.

Az érvényesség kérdése már bizonytalanabb, mármint hogy valóban (mindig) azt méri-e ez a statisztika, amit mérni is szeretne. Ez azonban az adatszolgáltatókon is múlik, akik az adatkitöltések módszereivel befolyásolni tudják az adatok és az ezekből levonható következtetések minőségét.

A fent említett előnyöknek azonban ára is van, amelyek az OSAP-statisztikák hátrányaiban jelentkeznek. Az adatminőség (pontosság, megbízhatóság stb.) szavatolása ugyanis egy komoly (nagy, felelősségteljes, és nem utolsósorban technikailag kiválóan felszerelt, professzionális szaktudással rendelkező), bürokratizált, hivatali apparátus működtetését és összehangolását teszi szükségessé, amelynek következtében az OSAP-adatbázisok előállítása (illetve átvételi lehetősége):

- lassú: mintegy kétéves átfutási idővel jeleníthetők meg az adatok az intézeti kiadványban,
- nehézkes: a kérdőívek kérdéseit viszonylag nehéz megváltoztatni, mert ezek egy szabályozott eljárásban történnek, amelyben nagy az előállítók felelőssége,
- rugalmatlan: a kérdőív véglegesítése az előző évben történik, határidőkhöz kötődően,
- nem felhasználóbarát: a KSH-n kívül nehéz befolyást gyakorolni a kérdőívek tartalmára,
- mindezek eredményeképp nehéz elérni, hogy ne maradjanak inkonzisztenciák a kérdőívek között és a kérdőívekben.

Az OSAP-statisztikáknak további fontos jellegzetességeik is vannak. Mindenekelőtt az, hogy az adatgyűjtés intézményekre vonatkozik, amelyekről eleve kevesebb releváns adat kérhető, mint személyek esetében. Mindegyik kérdőív az intézményekről ad számot (vagyis az intézményt tekintik elemzési egységnek), a kliensekről, a gyermekekről és családjaikról szóló információk csak többé-kevésbé részlegesen szerepelnek, és aggregált formában, ami azt eredményezi, hogy egyénenként nem, csak valamilyen szempont szerint összegezve jelentkeznek az intézményt megjelenítő kérdőívben. Nem tudjuk meg ezekből az adatgyűjtésekből pl. a gyermekotthonok tárgyi körülményeit, vagy azt, hogy mely településekről kerültek be a gyermekek a szakellátásba. Olyan kérdések, mint pl. testvérek száma, a szülők foglalkozása, az etnikai vagy vallási hovatartozás egyáltalán nem, mások, mint pl. az egészségi állapot, csak érintőlegesen jelennek meg a kérdőívekben, de nem feltétlenül mindegyikben, és nem ugyanúgy. Mindez felértékelné – fel kellene, hogy értékelje – a hasonlóan teljes körű felmérésekből (pl. beáramlásvizsgálat) vagy a mintavételes kutatásokból származó adatgyűjtéseket, amelyekből az ilyen és hasonló kérdések megválaszolhatók lennének.<sup>3</sup>

Kiemelkedő szerepe van az OSAP-statisztikák megjelenésében a gyermekvédelmi törvénynek<sup>4</sup> (Gyvt.), amely 1997. november 1-től lépett hatályba<sup>5</sup>. Emiatt statisztikai szempontból az idősorban az 1997-es inkább nulladik évnak tekinthető, mert a törvény által bevezetett új fogalmak, intézmények, változások legkorábban csak az 1998. évre vonatkozóan szerepelhettek, az 1997-es évre vonatkozóan sok az adathiány. Így lettek pl. a nevelőotthonokból gyermekotthonok, megszűnt az „intézeti” és az „állami nevelt” fogalma. A kérdőívekben történő módosulásokat nem csak a törvény változásai okozzák, a kérdések megfogalmazásában, részletezésében szerepet játszanak a gyermekvédelmi igazgatás és a statisztikai szempontok is.

A statisztika a kérdőívben tudakolt tényekre adott válaszokat számszerűsíti, amelyek további kérdéseket is generálhatnak. A megfelelően feltett kérdésekre a statisztikai módszerek segítségével általánosított, összegző adatok nyerhetők, amelyekből a módszertani szabályok figyelembevétele mellett következtetések vonhatók le a vizsgált probléma tekintetében.

## **Az adatok áttekintése**

A gyermekvédelmi statisztika – követve a gyermekvédelem intézményrendszerét és az ágazati törvényt – gyermekjóléti alapellátásokra, gyermekvédelmi szakellátásra és a gyámhatósági tevékenységre koncentrálnak.

A gyermekvédelmi törvény hatálya nemcsak azokra a gyermekekre terjed ki, akik a gyermekvédelmi intézményrendszerrel kapcsolatba kerülnek (akár az alap-, akár a szakellátás keretén belül), hanem generálisan, minden gyermek vonatkozásában kíván jogokat biztosítani és ezek érvényesüléséhez garanciákat nyújtani. Az OSAP gyermekvédelmi statisztikái azonban azokat a gyermekeket veszik számba, akik a gyermekvédelmi intézményrendszerrel olyan kapcsolatba kerültek, hogy az intézmény valamilyen tevékenységet tudott regisztrálni velük kapcsolatban. Első kérdésként mindjárt az adódik, hogy mit rögzít a statisztika ezekről a gyerekekről.

### ***Alapellátási és az alapellátáshoz kötődő hatósági statisztikák***

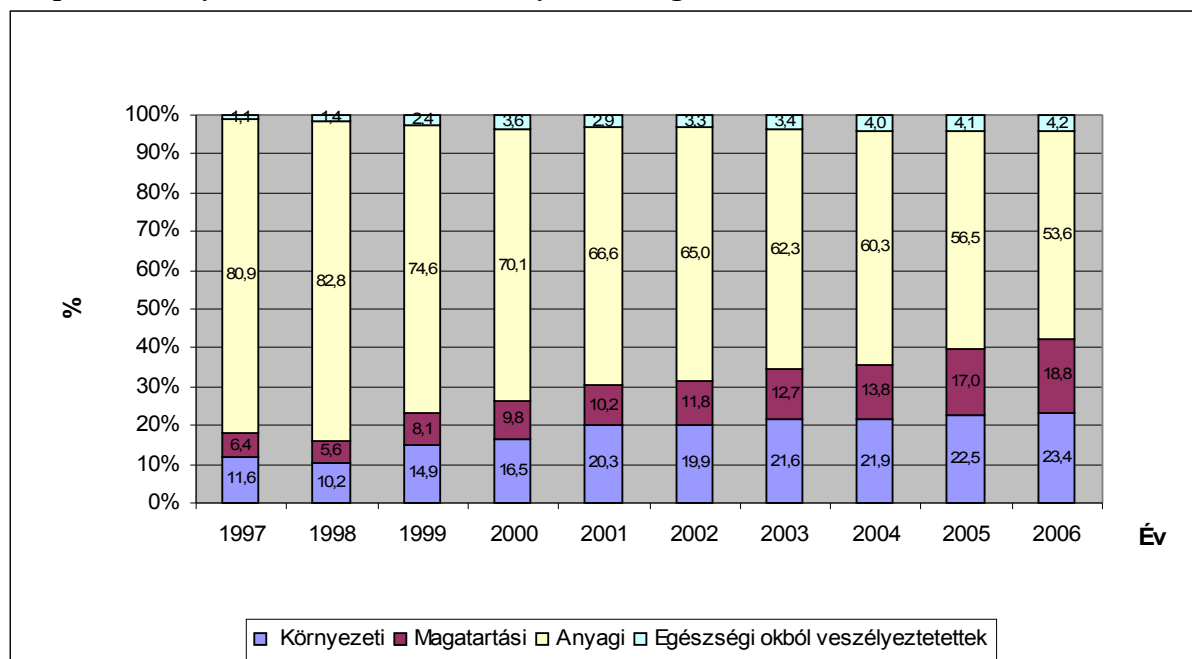
Rögzíti mindenekelőtt a veszélyeztetettség tényét. A Gyvt. értelmező rendelkezései szerint ez olyan – magatartás, mulasztás vagy körülmény következtében kialakult – állapot, amely a gyermek testi, értelmi, érzelmi vagy erkölcsi fejlődését gátolja vagy akadályozza. A veszélyeztetett kiskorúak számát a települési önkormányzat jegyzője tartja nyilván, aki az ezzel kapcsolatos adatot is szolgáltatja.

A gyámhatóság tevékenységével kapcsolatos kérdőív alapján 1997-től alkothatunk idősort a veszélyeztetett gyermekek számának alakulásáról. Bár a veszélyeztetettség törvényi meghatározása a törvény hatálybalépése óta nem változott, a nyilvántartott veszélyeztetett kiskorúak száma összességében nagymértékű csökkenést mutat. A tárgyév december 31-ére számított adatok szerint a nyilvántartott veszélyeztetett kiskorúak száma 2006-ra felére csökkent. Ennek oka, hogy csökkent az anyagi okokból eredő veszélyeztetettség: 1997-ben még a nyilvántartott veszélyeztetett kiskorúak 81%-a volt anyagi veszélyeztetett, 2000-ben már csak 70%-uk, 2006-ban pedig 54%-uk (1. ábra). Ez ugyanakkor azt is jelzi, hogy az anyagi okokból való veszélyeztetettség még mindig olyan jelentős tényező a gyermekvédelemben, amit az intézményrendszer nem tud figyelmen kívül hagyni: a veszélyeztetett gyermekek több mint fele még 2006-ban is elsősorban anyagi szempontok miatt veszélyeztetett. Az OSAP-statisztika vonatkozó adatai tehát azt jelentik, hogy a

gyermekszegénység továbbra is komoly társadalmpolitikai tényező, leküzdésére irányuló törekvések, programok továbbra is jogosan állnak a szociálpolitikai kutatások homlokterében.<sup>6</sup>

### 1. ábra

#### *Oktípusok arányainak változásai a veszélyeztetettségben*



Említsük meg, hogy más okok miatt veszélyeztetett gyermekek száma viszont emelkedett: 1997 óta mintegy másfélszeresére nőtt a magatartási<sup>7</sup>, és még ennél is nagyobb mértékben, 88%-kal nőtt az egészségi okokból veszélyeztetettek száma, bár ez utóbbi előfordulási gyakorisága nagyságrendekkel kisebb. Nem változott a környezeti okoknak tulajdonított veszélyeztetettség: ebből a szempontból kisebb hullámzásokkal szinte ugyanannyi gyerek tekinthető veszélyeztetettnek 2006-ban, mint 1997-ben. Ugyancsak gyakorlatilag változatlanok tekinthető (2006-ra kismértékben csökkent) a lakáskörülmények miatt is fennállónak tekinthető veszélyeztetettség, és öröndetesként is értékelhetjük az alkoholizmus miatti veszélyeztetettség csökkenését, amely csökkenő trend mellett 31%-kal kevesebb kiskorút érintett 2006-ban, mint 1997-ben. 2006-tól a statisztika már a(z alkoholizmuson kívüli) szenvedélybetegséget és a bántalmazás különböző formáit is nyilvántartja a veszélyeztetettség okai között, idővel mérhetővé válik tehát éves összehasonlítások tekintetében is a gyermekbántalmazás alakulása.

Megjegyezzük, a korábban említett kétéves átfutási idő csak az adatoknak a feldolgozástól a publikálásig történő késését jelenti, ettől az adatoknak a feltüntetett évre vonatkozhatósága

nem változik. Az tehát, hogy a veszélyeztettség miatt nyilvántartásba vett kiskorúak száma még 1998-ban is 2,7-szer magasabb volt, mint a nyilvántartásból töröltek száma, nem az adatok feldolgozásával, hanem más tényezőkkel mutat összefüggést, ilyen lehet pl. végrehajtási jogszabályok hatálybalépése vagy az intézményrendszer átalakulása, átállása, alkalmazkodása az új koncepcióhoz. Ezt valószínűsíti, hogy 1999-ben már a nyilvántartásból törölt kiskorúak száma múlja felül csaknem ugyanolyan mértékben (2,6-szer) a nyilvántartásba kerültekét.

A veszélyeztettség nyilvántartásával nem azonos a védelembe vétel, amely a Gyvt. alapján hatósági intézkedés: akkor kerülhet rá sor, ha a szülő vagy más törvényes képviselő a gyermek veszélyeztettségét az alapellátások önkéntes igénybevételével megszüntetni nem tudja vagy nem akarja, de remélhető, hogy segítséggel a gyermek családból való kiemelése elkerülhetővé válik.

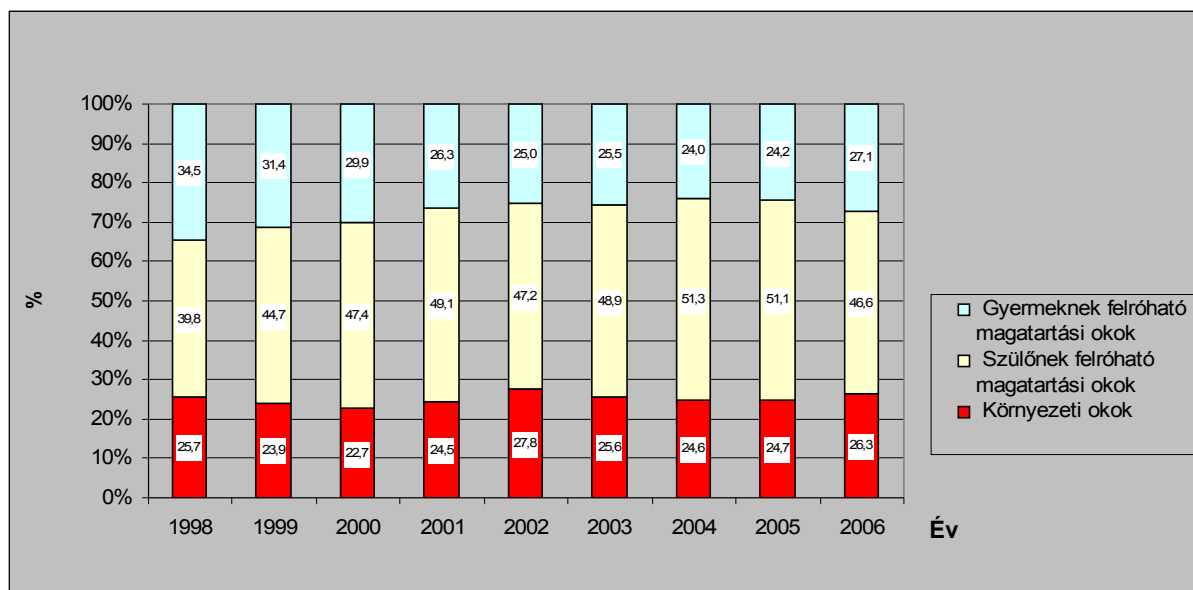
A jegyző által nyilvántartott védelembe vettek jóval kevesebben vannak, mint a veszélyeztetettek: 1998-ban (a védelembe vettekéről először ebben az évben vannak adatok) a védelembe vettek a veszélyeztetetteknek 2,6%-át jelentik. Míg a veszélyeztetettek száma folyamatosan csökken, a védelembe vetteké egyenletesen emelkedik, 2006-ig a duplájára, de ekkor sem éri el a veszélyeztetettek számának 10%-át. Szintén ellentétes a kép a védelembe vettekénél a nyilvántartásba vett és az abból törölt kiskorúak tekintetében. Ellentétben a veszélyeztetettségénél látottakkal, a védelembe vételnél a nyilvántartásba vettek száma mindig több, mint a nyilvántartásból törölteké. Ehhez azonban hozzá kell tenni, hogy az adott évben védelembe vettek és a védelemben lévők nyilvántartásából töröltek száma 1999 óta egyenletesen közelít egymáshoz, 2006-ban a két érték már csaknem azonos. Erre ugyancsak magyarázatot adhat a pusztán anyagi okok csökkenése.

A védelembe vétel okai részben eltérnek a veszélyeztetettségi okoktól. A környezeti okok a védelembe vétel okai között is jelentkeznek, ennek alapján viszont, eltérően a veszélyeztetettségénél tapasztaltakkal, növekvő számban veszik védelembe a kiskorúakat: a folyamatosan emelkedő trend mellett az ez okból védelembe vettek száma kétszerese az 1998-as adatnak. Ennél is nagyobb mértékben emelkedett a védelembe vétel okai között a szülőnek tulajdonítható magatartási okok gyakorisága. A szülői magatartás, mint védelembe vételi ok, arányaiban is a legjelentősebb ezek között: a védelembe vételek közel felében (1998 és 2006 között átlag 47%-ban) jelenti a védelembe vétel okát. A gyermeknek tulajdonítható okok, bár

ezek száma 1998 óta mintegy másfélszeresére emelkedett, arányaiban csökkent 2006-ra (2. ábra). Mindez azt jelzi, hogy az adatokat szolgáltató gyermekvédelmi szakemberek összegzett meglátása szerint, a környezeti okok közel állandósága mellett, a szülők magatartása tekinthető a védelembe vétel legjelentősebb tényezőjének, nem pedig a kiskorú magatartása.

## 2. ábra

### A védelembe vétel okainak arányváltozásai



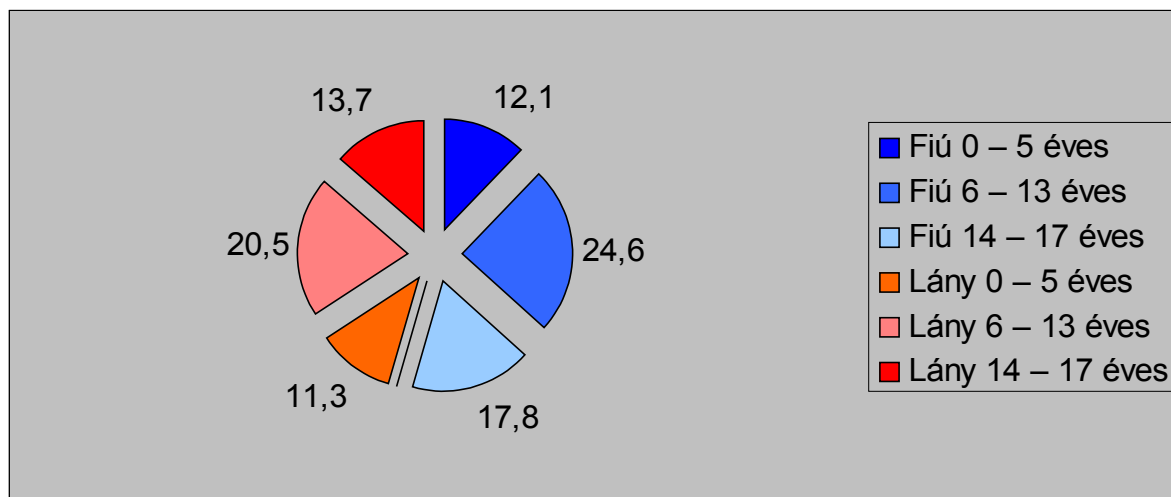
2006-tól a védelembe vétel okai bővültek a gyermekkorú bűncselekményével és más gyermekkorú bántalmazásával, aminek alapján a védelembe vétel okai között a kiskorúak szerepéről a védelembe vételnél pontosabb kép rajzolható az évek során.

A jegyzővel és a gyámhatósággal szorosan együttműködik a gyermekjóléti szolgálat, a védelembe vételt ez utóbbi is kezdeményezheti. A szervezetek közti különböző (jogszabályokban<sup>8</sup> rögzített) jogok, kötelezettségek, feladatok, hatáskörök, szerepvállalás a statisztikában eltérő adatokban jelentkeznek. A gyermekjóléti szolgálatok tárgyévvel kapcsolatos adatai szerint (amely eltér a tárgyév december 31-ére vonatkozó, jegyzők által megadott adatoktól) azonban a védelembe vétel trendje nagyjából párhuzamos. Míg a jegyzőktől begyűjtött adatok a védelembe vétel okait kérdezik, a gyermekjóléti szolgálat adataiból a gyermekek nem és kor szerinti összetétele állapítható meg. Ám míg a gyermekek számára vonatkozó adatok 2001-től (korábban a védelembe vételi esetek számát kérdezték), a nem és kor szerinti összetétel 2005-től követhető nyomon, amiből trend nem állapítható meg. A rendelkezésre álló két év adataiból az látható, hogy a fiúknál valamivel nagyobb arányban

kerül sor védelembe vételre, és mindkét nemnél leginkább a 6–13 éves korosztály érintett ebben a tekintetben (3. ábra).

### 3. ábra

*Gyermekjóléti szolgálatoknál védelembe vettek megoszlása nemek és korcsoportok szerint, 2006 (%)*



A statisztikai adatokból is látható, hogy a gyermekjóléti szolgálatok nem csak a jegyző vagy a gyámhivatal kezdeményezésére lépnek kapcsolatba a kliensekkel. A gyermekjóléti szolgálattal való kapcsolatfelvételek legnagyobb arányban a jelzőrendszer (pl. oktatási, egészségügyi intézmények) kezdeményezésére történtek, ami a kapcsolatfelvételi eseteknek majdnem harmada. A gyermek és a szülő együttes, önkéntes kezdeményezése a gyermekjóléti szolgálattal való kapcsolat megteremtésére az összes kapcsolatba lépési eset közel negyede, a hatóságok (önkormányzat, gyámhatóság) által kötelezett kapcsolatok aránya viszont kevesebb mint ötöde a tárgyévi gondozási eseteknek.

A gyermekjóléti szolgálat tevékenysége részben problémák kezelésére irányul, a probléma fogalma viszont statisztikailag nem definiált. Meghatározott viszont a gondozási eset a kérdőív kitöltési útmutatójában (folyamatos, többszöri kapcsolattartás keretében végzett komplex szakmai tevékenység, melynek során a családgondozó a gyermek és a szülő [törvényes képviselő] közreműködésével gondozási, ill. gondozási-nevelési tervet készít), és egyértelmű ebből, hogy egy esethez több probléma is kapcsolódhat. Az egy esetre jutó problémák száma országosan 3,1, legkevesebb Bács-Kiskun megyében (2,0), legtöbb Somogyban (6,3). Budapesten átlagosan 2,5 probléma jutott egy esetre a 2006. évben. A 222 736 eset 122 908 gyermekhez kapcsolódott, akikkel fő- és részfoglalkozásban gyermekjóléti szolgálatnál és gyermekjóléti központban szakmai munkakörben 2472 szakember foglalkozott

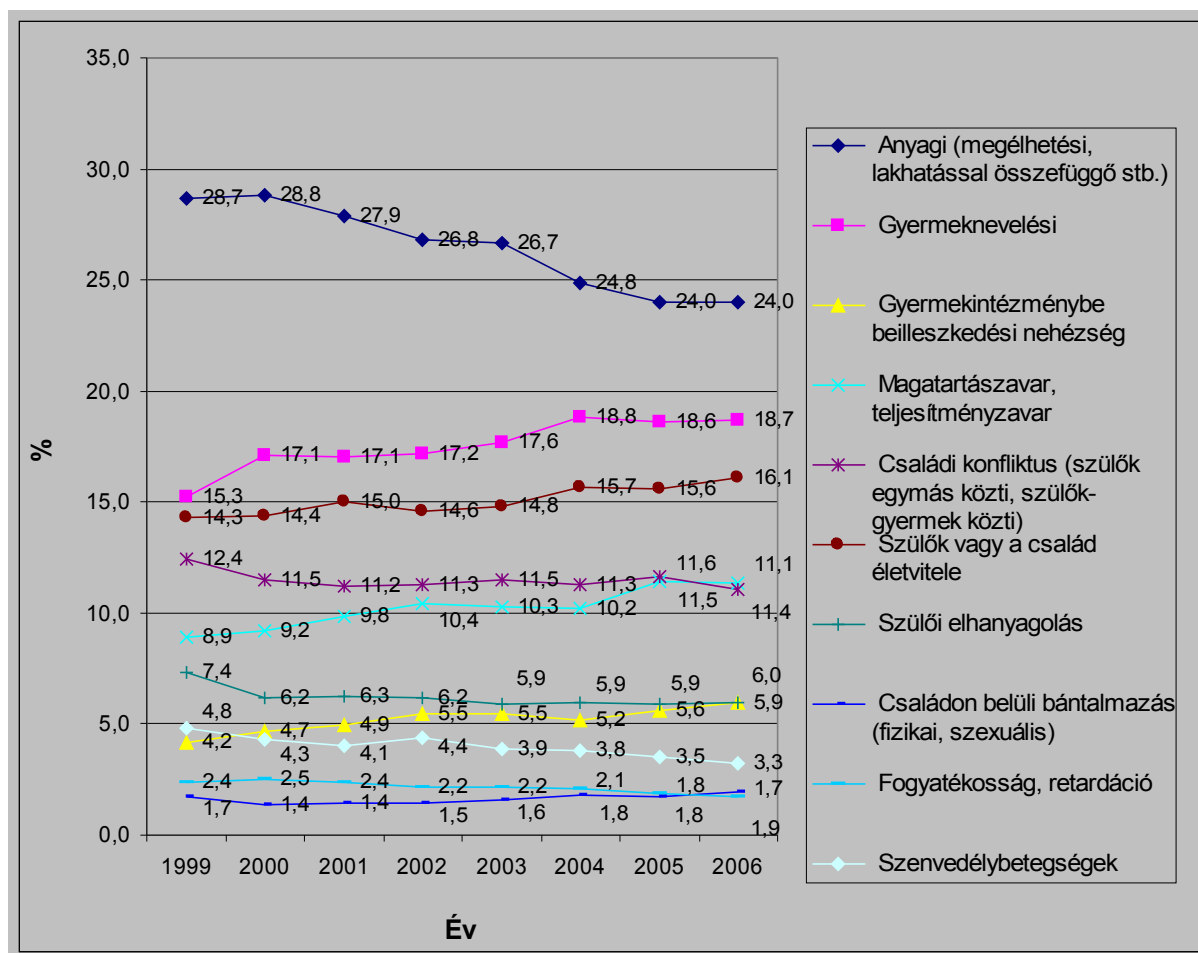


2006-ban. Ebből megállapítható, hogy országosan egy szakemberre 50 gyerek 90 esete jutott átlagosan, előbbieket tekintetében legtöbb Nógrád és Békés (80 és 79 fő), legkevesebb Győr-Moson-Sopron és Zala (26 és 31 fő) megyékben. Ezzel nem mutat szoros összefüggést az egy szakemberre jutó esetek száma, itt Veszprém és Tolna megye az éllovas 174 és 149 egy szakemberre jutó esettel, legkevesebb Budapesten és Somogyban jut egy főre (49 és 51 eset).

A gyermekjóléti szolgálatok által kezelt problémáknál is megmutatkozik az anyagi tényező nagy szerepe, amely arányaiban úgy is a legnagyobb a kezelt problémák között, hogy ebben a tekintetben 1999 óta kismértékben visszaszorult 28,7%-ról 24,0%-ra. A nyolc év átlagában arányaiban második legnagyobb jelentőségű tényező a gyermeknevelési problémáké, ezután pedig a szülők, illetve a család életvitele következik a gyermekjóléti alapellátásban dolgozó szakemberek tapasztalatai szerint; a két utóbbi tekintetében még kismértékű, 4 illetve 2 százalékpontos növekedés is tapasztalható. Mindebből pedig az következik, hogy – az alapellátásban dolgozók szerint is – a családokat elsősorban az anyagi, és az életmóddal (életvitellel), mintákkal, értékátadással, időráfordítással (neveléssel), konfliktuskezeléssel összefüggő, tehát kulturális összetételű problémák terhelik elsősorban. A szakemberek nyolc év alatt formálódott véleménye stabilnak mondható, ha a problémák arányainak megoszlását figyeljük az összes előfordult probléma tekintetében, és összevesszük a korábban a veszélyeztetettségénél megállapítottakkal (4. ábra).

#### **4. ábra**

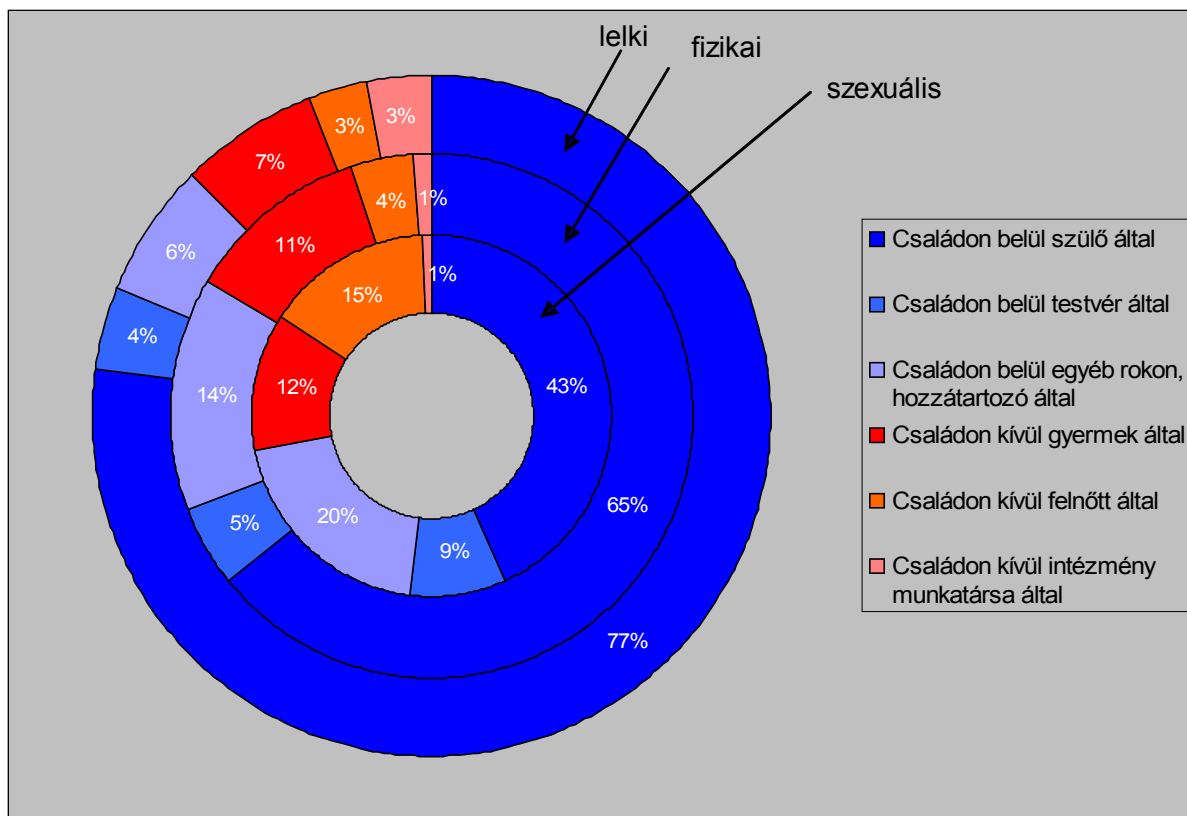
***Gyermekjóléti szolgálatoknál előforduló problémák, az összes probléma %-ában***



A felhasznált adatok alapján azt mondhatjuk, hogy a gyermekjóléti alapellátások szintjén nem az alkohol és a droghasználat (szenvedélybetegségek), valamint az erőszak különböző formái (családon belüli bántalmazás) játszzhatják a legnagyobb szerepet a családi problémák között. A gyermekjóléti szolgálatok adatai szerint a nyolc év átlagában a családon belüli fizikai és szexuális bántalmazás arányaiban a legkisebb, 1,6%, a szenvedélybetegségek problémája pedig 4%, ráadásul visszaszoruló, ami azt jelenti, hogy az évek során a problémák között kisebb mértékben szerepel 1999 és 2006 között. Hasonló eredményre jutunk, ha a gyermekjóléti szolgálatok által gondozott gyermekek számából indulunk ki, amely 2006-ban 122 908 fő volt. 2006 óta létezik adat a bántalmazott gyermekek megoszlásáról, a bántalmazás családon belüli és családon kívüli eredetét is megkülönböztetve, fizikai, lelki és szexuális formáját is elkülönítve. Ez utóbbi bontások összeadhatósága nem egyértelmű, hiszen pl. a gyermek elleni szexuális abúzus lelki és fizikai bántalmazást is jelenthet (5. ábra).

### 5. ábra

*A gyermekjóléti szolgálatnál ellátott bántalmazott gyermekek megoszlása a bántalmazás típusa és a bántalmazó családhoz tartozása szerint, 2006 (%)*



Az adatokból azonban megállapítható, hogy a gyermekjóléti szolgálatok által összegzett tapasztalatok szerint:

- a gyermekbántalmazás legnagyobb arányban a családon belül történik, és a családtagok közül is a szülők azok, akik a gyermekekre nézve a legnagyobb potenciális veszélyt jelentenek ebben a tekintetben, nem pedig az „idegenek”;
- a bántalmazott gyermekek között legnagyobb arányban a lelkiileg bántalmazottak fordulnak elő, nem pedig a fizikailag sértettek, és mindkettőnél jóval kisebb mértékben fordul elő a szexuális abúzus, ellentétben a közvélekedéssel,
- az itt megfordult bántalmazott gyermekek aránya összességében, statisztikai értelemben, kicsi: az alapellátásban összesen gondozott gyermekeknek „mindössze” 4,8%-át bántalmazták fizikailag, 6,3%-át lelkiileg, és 0,4%-át szexuálisan – ezek összességükben is a gondozott gyermekeknek „csak” 11,5%-át jelentenék. Ebből arra is következtethetünk, hogy a gyermekjóléti alapellátásokban dolgozó szakemberek véleménye, tapasztalatai szerint a gyermekjóléti szolgálatoknál még nem a gyermekbántalmazás jelenti a családok életében a legsarkalatosabb problémákat.

Ezekből az adatokból azonban sem a gyermekbántalmazás jelentőségének elhanyagolhatóságára, sem pedig a kisebb arányban előforduló problémák jelentéktelenségére

nem következtethetünk. Előbbi esetben már csak azért sem, mert a bántalmazási esetek egy része még az alapellátásban dolgozó tapasztalt szakemberek szeme előtt is rejtve maradhat. A szolgálatoknál kezelt problémák tekintetében pedig megállapíthatjuk, hogy számszerű előfordulása mindegyiknek növekedett kisebb-nagyobb mértékben, 1999-től 2006-ig összességében két és félszeresére. Legnagyobb mértékben a gyermekintézménybe való beilleszkedéssel kapcsolatos problémák száma nőtt, három és félszeresére, de több mint háromszoros növekedést produkáltak a magatartászavarok és a gyermeknevelési problémák is. Legkisebb mértékben a szenvedélybetegségekkel, a fogyatékkal és a szülői elhanyagolással kapcsolatos problémák előfordulása növekedett.

A gyermekjóléti alapellátásokkal kapcsolatos statisztikában, mint említettük, a bölcsődékek külön adatgyűjtés foglalkozik. Ezekből elsősorban a bölcsődék számának csökkenése és ezzel párhuzamosan a férőhely-kihasználtság növekedése, a zsúfoltság egyre gyakoribb megjelenése olvasható ki (1. táblázat).

**1. táblázat**  
**Bölcsődei alapadatok**

Megnevezés	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Működő intézmények száma	559	565	549	532	532	523	515	527	530	543
Működő férőhelyek száma	26956	26947	26071	24965	24397	24078	23771	23911	23766	24255
Ebből										
főváros	9557	9529	9169	8661	8296	8168	8047	8102	8082	8179
megyei jogú város	9447	9407	9057	8676	8478	8378	8303	8203	8243	8355
egyéb város	6553	6549	6487	6489	6433	6514	6423	6645	6527	6682
község	1399	1462	1358	1139	1187	1018	998	961	914	1039
Beíratott gyermekek száma	30762	33209	31983	29561	28981	28847	29422	30333	30230	31153
Férőhely-kihasználtság* (%)	114,1	123,2	122,7	118,4	118,8	119,8	123,8	126,9	127,2	128,4

\* Ez a mutató a működő férőhelyek számát viszonyítja a beíratott gyermekekhez, és nem azonos a bölcsődei statisztikában alkalmazott kihasználtsági százalékkal (ld. a KSH Szociális statisztikai évkönyvek c. kiadványait), amely a gondozási napokat veszi figyelembe.  
Forrás: KSH, OSAP 1203, Gyvst I/2.

1990-ben még 1003 bölcsőde 50 250 férőhelyén 40 825 gyerek volt, 2000-re ez a működő intézmények és a férőhelyek tekintetében mintegy felére csökkent. Az intézmények számának csökkenése 2003-ban érte el a mélypontját, amikor 515 működő intézményt jegyzett csak a bölcsődei statisztika, 2004-ben azonban ismét emelkedett a bölcsődék száma, ennek következtében az intézmények száma 2006-ra meghaladta a 2000-es állapotot. Ezzel nagyjából párhuzamosan alakul a férőhelyek számának a csökkenése is. A különbség annyi, hogy a 2003-as mélypont után az emelkedés 2005-re nem volt akkora mértékű, mint az

intézmények számának tekintetében. Összességében a bölcsődék száma 1990-ről 2005-re 47%-kal, férőhelyeik száma ennél is jobban, 53%-kal csökkent, a beíratott gyermekek száma azonban csak 26%-kal. 2005-ről 2006-ra már nőtt valamelyest a férőhelyek száma, de a beíratott gyermekek száma is, még hozzá valamivel nagyobb mértékben. Ennek következtében hiába több a férőhely, még több gyermek jut egy férőhelyre. Míg 1990-ben a férőhelykihasználás országosan nem érte el a 100%-ot, azaz száz férőhelyre 81 beíratott gyerek jutott, addig 1997-ben már 114, és a mutató értéke tovább emelkedett: 1997–2000 között országos átlagban 120, 2001–2006 között pedig 124 fő jutott 100 férőhelyre. Ez azt mutatja, hogy a bölcsődék iránti igény az adott településeken nagyobb, mint amennyit ezek jelenleg biztosítanak a férőhelyek tekintetében, és az is valószínűsíthető, hogy az igény nem korlátozódik pusztán arra a 236 településre, ahol jelenleg bölcsőde található.<sup>9</sup>

A bölcsődék mellett a gyermekek napközbeni ellátásának másik két intézménye a családi napközi és a házi gyermekfelügyelet. Előbbit elsősorban abból a célból hívta életre a gyermekvédelmi törvény, hogy azokon a kistelepüléseken, ahol nincs bölcsőde, a kisgyermekek életkoruknak megfelelő (de nem közoktatási jellegű) felügyeletet, gondozást, nevelést, étkeztetést és foglalkoztatást kapjanak. Hasonló intézmény a házi gyermekfelügyelet, amelynek keretében a gyermekek napközbeni ellátását a szülő vagy más törvényes képviselő otthonában gondozó biztosíthatja, ha a gyermek állandó vagy időszakos ellátása nappali intézményben nem biztosítható (pl. betegség miatt), és a szülő a gyermek napközbeni ellátását nem, vagy csak részben tudja megoldani.<sup>10</sup> A statisztika szerint ezek az intézmények nem elterjedtek, és a bölcsődékhez képest sokkalta kevesebb gyermeket érintenek. Míg az 1. táblázatból látható, hogy a bölcsődékbe több tízezer gyermek kerül beíratásra egy évben, addig a családi napköziben 1198 főről, házi gyermekfelügyelet által 349 főről történt gondoskodás a tárgyévre vonatkoztatva, 2006-ban.

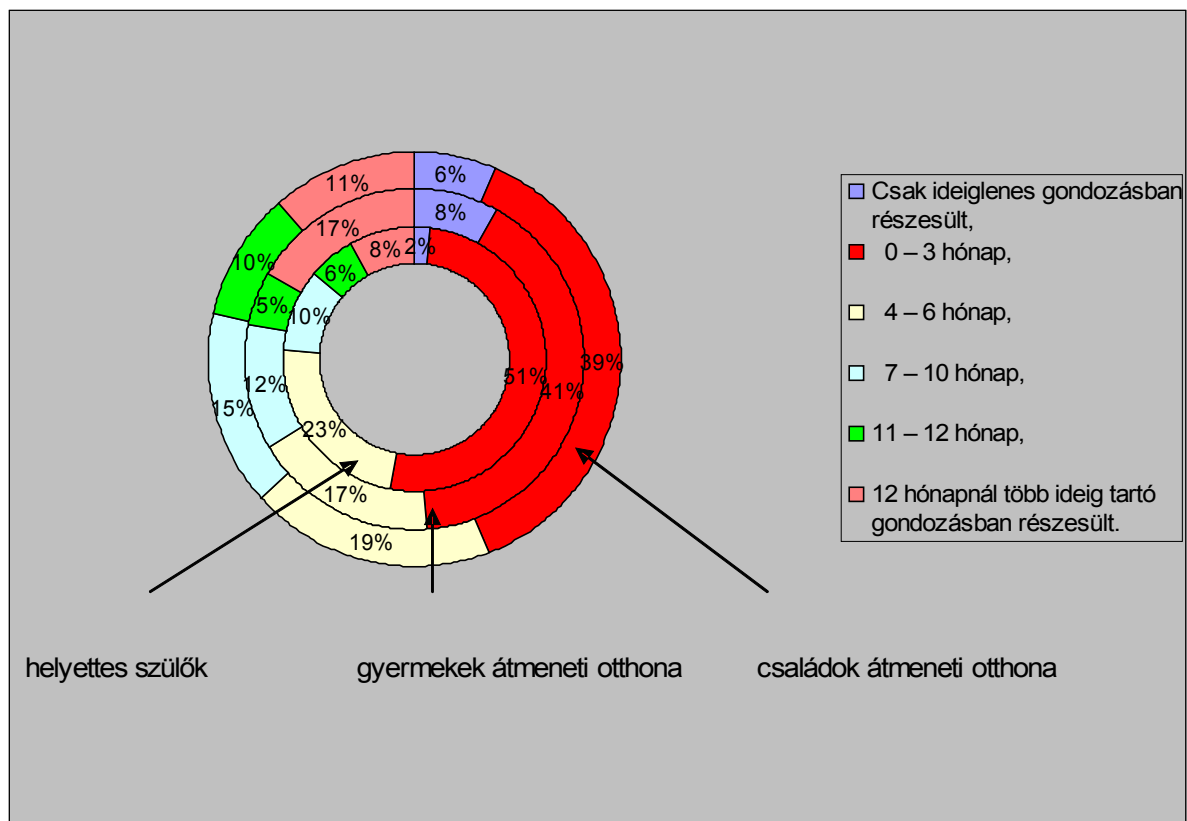
A napközbeni gyermekellátástól céljukban, jellegükben teljesen eltérnek a gyermekek átmeneti gondozásának intézményei. Ezek, bár ugyancsak a gyermekjóléti alapellátások között találhatóak, mindenekelőtt azt a célt szolgálják, hogy a gyermek ne kerüljön be véglegesen a szakellátásba a szülő(k) átmeneti jellegűnek tekinthető krízishelyzete, pl. betegség esetén vagy lakhatási probléma keletkezésekor. A helyettes szülő a családban élő gyermek átmeneti gondozását saját háztartásában biztosítja, míg a gyermekek átmeneti otthonában az a családban élő gyermek helyezhető el, aki átmenetileg ellátás és felügyelet nélkül marad, vagy elhelyezés hiányában ezek nélkül maradna, valamint akinek ellátása a

család életvezetési nehézségei miatt veszélyeztetett. Végül a családok átmeneti otthonában az otthontalanná vált szülő kérelmére együttesen helyezhető el a gyermek és szülője, ha az elhelyezés hiányában lakhatásuk nem lenne biztosított, és a gyermeket emiatt el kellene választani szülőjétől.<sup>11</sup> A statisztika egy gyermek esetében több, elhelyezést kiváltó problémát is tartalmazhat, így is megállapítható azonban, hogy a gyermekek és a családok átmeneti otthonai esetében a lakhatási problémák a legjelentősebbek, amit a családok esetében a bántalmazás és a családi konfliktusok, gyáóknál pedig a szülők életvezetési problémái követnek. Helyettes szülők esetében viszont – a százalékos megoszlás alapján kialakított sorrend szerint – a szülő vagy gondviselő indokolt távolléte hajszállal megelőzi a lakhatási problémákat is, és ezeket harmadik helyen a szülők egészségi állapota követi.

A problémátípusok eltérései a gondozási idő tartamát is befolyásolják. Mindhárom intézményi formában a gyermekek legnagyobb arányban (az ideiglenes gondozást nem számítva) a legrövidebb, 0-3 hónapos gondozási idő kategóriájába esnek, a családok és gyermekek átmeneti otthonaiban viszont az átmeneti gondozási idő a 11-12 hónapos és az ennél is hosszabb időkategóriában a gyermekek nagyobb arányát érinti, mint a helyettes szülőknél lévőket (6. ábra).

#### **6. ábra**

***Az átmeneti gondozásban lévő gyermekek aránya a gondozásban eltöltött időtartam szerint intézménytípusonként 2006-ban (%)***



A gyermekek átmeneti otthonaiban a legmagasabb a gyermek magatartási problémái miatt történő elhelyezés, nyilván erre vezethető vissza, hogy ebben az intézménytípusban a legmagasabb a 14–17 éves korúak aránya, nem és kor szerint más lényeges eltérés az intézménytípusok között nem mutatható ki. Végül említsük meg, hogy az átmeneti gondozásban részesültek között 2006-ban legtöbben a családok átmeneti otthonaiban kaptak ellátást (5385 fő), a gyermekek átmeneti otthonaiban 1073 főt, míg a helyettes szülőknél 151 főt rögzített a statisztika.<sup>12</sup>

### ***Szakellátási és a szakellátáshoz kötődő hatósági statisztikák***

Mint láttuk, a veszélyeztetett gyermekeknek csak kis hányadát teszik ki a védelembe vettek, ehhez képest is az adott évben a szakellátásba (gyermekotthonba vagy nevelőszülői hálózatba) újonnan került gyermekek száma a védelembe vetteknek az 1998–2006 évek átlagában valamivel több mint a fele (bár 2000-ben elérte a 70%-ot). Feltehető a kérdés, hogy onnan kerülnek-e be a gyerekek a szakellátásba a leginkább, ahol a veszélyeztetettség is a legmagasabb, azaz mennyiben tekinthető szükségletközelinek az ellátás.<sup>13</sup> A kérdés az adatokból megyei szinten vizsgálható, ami csak durva összehasonlítást tesz lehetővé. Azt mondhatjuk, annál nagyobb a szükséglet, minél nagyobb a veszélyeztetettek aránya, azaz

minél több a területi egységben a tízezer azonos korúra (0–17 évesre) jutó veszélyeztetett gyerek. Annál kiterjedtebb az ellátás, minél több férőhely áll ugyanazon területi egységben a veszélyeztetett korosztály rendelkezésére. A veszélyeztetettség és a férőhelyek közti összefüggés abszolút számai közt a korrelációs együttható 0,8, ami erős kapcsolatot valószínűsít abban a tekintetben, hogy több ott a férőhely, ahol nagyobb a veszélyeztetettek száma. E látszat ellenére, a megyei adatok részletesebb, az adott összefüggést más változó hatása mellett figyelembe vevő, ún. parciális korrelációkra<sup>14</sup> irányuló vizsgálatából viszont azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a férőhelyek száma az adott évben erős kapcsolatban van a szakellátásba kerülőkkel, a veszélyeztetettek számának alakulása ezt nem befolyásolja.

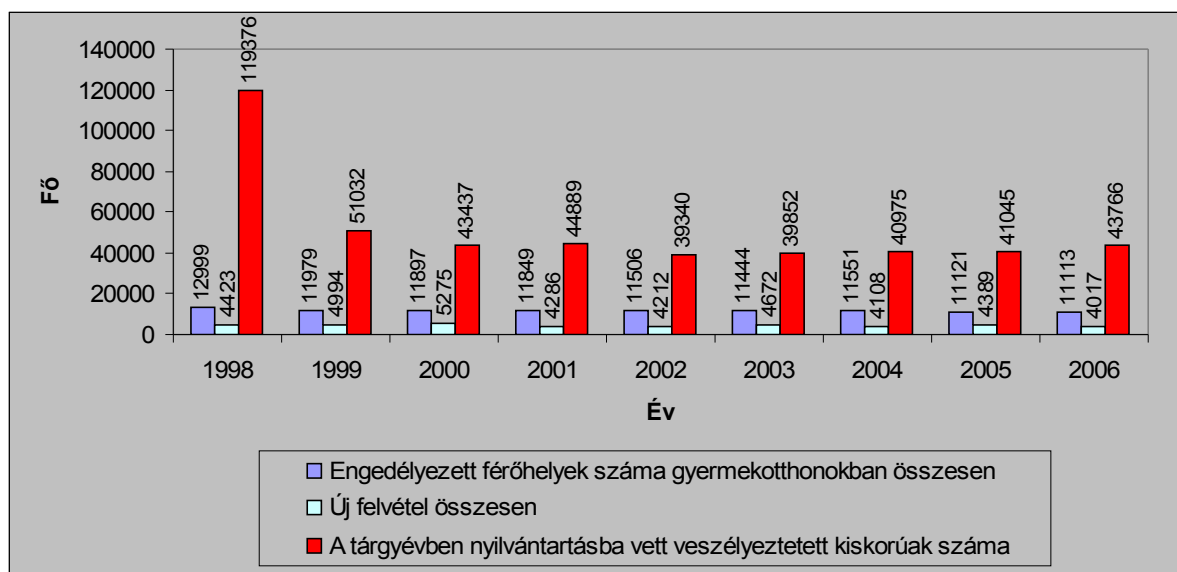
E parciális korrelációk alapján az valószínűsíthető, hogy a nyilvántartásba vett veszélyeztetett kiskorúak száma érdemben nem befolyásolja a gyermekotthoni férőhelyek számának és a tárgyévben a szakellátásba kerülők számának kapcsolatát. Viszont a férőhelyek számával nincs szignifikáns kapcsolatban a veszélyeztetettek száma, ha a szakellátásba kerülőket tesszük kontroll- változóvá. Ha tehát a szükségletet a veszélyeztetettséggel kívánjuk megközelíteni, az adatokból megyei szinten sem juthatunk arra a következtetésre, hogy a gyermekotthoni férőhelyek számát – az ellátás kiterjedtségét – a veszélyeztetettség alakulása befolyásolná.

A férőhelyek alakulását tehát más tényezők befolyásolják, mint a veszélyeztetettségét: grafikusan ábrázolva, éves összehasonlításban utóbbi hullámzó görbét mutat, míg előbbi szinte egyenes vonal, amellyel szinte párhuzamosan fut a szakellátásba újonnan kerültek száma (7. ábra)

### **7. ábra**

***Szakellátásba újonnan kerültek, férőhelyek és veszélyeztetettek számának alakulása***





Az engedélyezett gyermekotthoni férőhelyek alakulásának vizsgálata azt mutatja, hogy számuk összességében 1998 óta szinte egyenletesen, összességében 14,5%-kal csökkent 2006-ra. Ez a csökkenés azonban függ a gyermekotthon típusától: 43,3%-kal csökkent a (hagyományos) gyermekotthonok, 56,2%-kal az általános iskola, diákotthon és gyermekotthonok férőhelyeinek a száma. Nőtt viszont a férőhelyek száma a lakásotthonokban, a speciális gyermekotthonokban és az utógondozó otthonokban, 76,4; 56,4 és 33,3%-kal. Mindez megfeleltethető a gyermekvédelmi törvény szemléletének, amely a nagy létszámú gyermekotthonok helyett családiasabb környezet megteremtésére, illetve a férőhelyek specializációjára törekedett.

Ugyanakkor igazolható az is, hogy a törvény által megkívánt átalakulás viszonylag lassan ment végbe.<sup>15</sup> A gyermekotthonokban a gyermekek számának változása lényegében a férőhelyekével párhuzamosan alakul, ugyanazokban az intézménytípusokban csökken, illetve nő, ahol a férőhelyeké. Azonban a (hagyományos) gyermekotthonokban volt a legtöbb gyermek 1998-tól egészen 2003-ig, számuk eleinte még emelkedett is. 1998-tól 2001-ig még a gyermekek közel felét helyezték el ebbe az intézménytípusba, 2006-ban már kevesebb mint harmadát. A lakásotthonokban elhelyezett gyermekek aránya 1998-ban egyötödét tette ki az összes gyermekotthonban elhelyezett gyerekeknek, 2006-ban már kétötödét. Bár az utógondozó otthonokban elhelyezett fiatal felnőttek száma 35%-kal nőtt, az itt elhelyezettek aránya alacsony, 2006-ban is csak 5,4% (1998-ban 3,4% volt) – a 18 évesek vagy idősebbek aránya a gyermekotthonokban 2006-ban 22,1% volt. Arányaiban is csökkent az általános iskola, diákotthon és gyermekotthon jelentősége, e típushoz tartozó kiskorúak aránya négy

százalékpontos esést mutat. Megemlítjük, hogy a különleges gyermekotthonokkal kapcsolatos rendelkezéseket a Gyvt. 2004. január 1-jétől léptette hatályba, hogy a tartósan beteg, illetve fogyatékos, valamint kora miatt különleges ellátást igénylő gyermek gondozását, ellátását, rehabilitációját és rehabilitációját megfelelőbb feltételek mellett lehessen ellátni. A gyermekvédelmi statisztika – természetes késése miatt – csak 2005-től tartalmaz ezekről adatokat, mely szerint 2006-ra az itt elhelyezett gyermekek száma, valamint az intézményrendszerbeli arányuk egyaránt duplájára nőtt, ami megerősíti létesítésük indokoltóságát (2. táblázat).

## 2. táblázat

### *Gyermekotthonokban elhelyezettek aránya a gyermekotthon típusa szerint (%)*

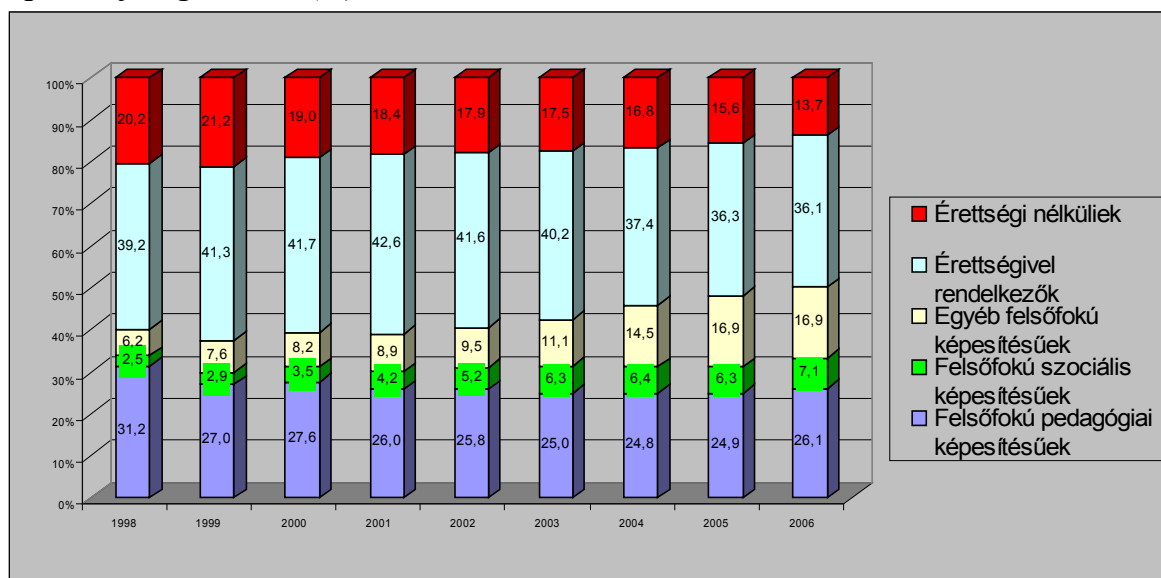
A gyermekotthon típusa	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Gyermekotthon	45,4	52,4	51,4	45,5	41,7	39,0	36,6	33,4	29,5
Lakásotthon	20,8	25,3	26,8	30,2	33,8	37,8	42,7	42,6	39,9
Speciális gyermekotthon	2,0	4,0	4,3	4,1	4,4	4,5	3,4	3,2	3,7
Általános iskola, diákotthon és gyermekotthon	13,9	14,8	14,0	15,6	13,9	13,0	11,9	8,8	8,1
Utógondozó otthon	3,4	3,6	3,5	4,0	4,2	4,0	3,9	4,5	5,4
Különleges gyermekotthon	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	5,2	11,1
Egyéb intézmény *	14,6	0,0	0,0	0,7	1,9	1,7	1,6	2,3	2,3
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

\* 1998-ban csecsemőotthonok.

Míg a gyermekek száma a gyermekotthonokban összesen 1998 óta lassan csökkent, 2006-ra 13,5%-kal, a gyermekotthonokban a jogszabályban előírt (szakmai) munkakörben foglalkoztatottak száma nőtt. A növekedés a 2004-es csúcsig egyenletesen emelkedő, 2003-ig évente átlagban több mint 500 fővel. 2005-ben és 2006-ban ehhez képest csökkent, de 1998-hoz képest összességében így is 67,2%-kal növekedett. Ennél kisebb mértékben, de nőtt a felsőfokú pedagógiai végzettségűek száma (40,2%-kal), az érettségivel rendelkezők (54,2%-kal) és az érettségi nélküliek száma is (13,9%-kal). Több mint 4,5-szörösére nőtt a felsőfokú szociális képesítésűek és az egyéb felsőfokú képesítésűek száma. Kedvezően változott 1998 óta a gyermekekkel foglalkozók összetétele a gyermekotthonokban: bár 2006-ban is a legnagyobb arányban az érettségivel rendelkezők találhatók köztük, második helyen pedig a felsőfokú pedagógiai végzettségűek, a harmadik helyre a növekedés eredményeképp az egyéb felsőfokú végzettségűek kerültek, visszaszorítva ezzel az érettségi nélküliek arányát (8. ábra).

## 8. ábra

**Gyermekotthonokban jogszabályokban előírt munkakörben foglalkoztatottak megoszlása a képzés jellege szerint (%)**



A gyermekotthonokban élők számának csökkenése és a szakmai munkakörökben lévők számának emelkedése következtében kevesebb gyermek jut egy jogszabályban előírt munkakörben foglalkoztatottra: 1998-ban még 3 fő, 2006-ban 1,5 fő ez a mutató. Megfigyelhető a szakmai munkakörben foglalkoztatottak közt a nők arányának növekedése: 1998-ban 72,7%-uk volt nő, 2006-ban 77,6%-uk (de 2003-ban 81,5%-uk).

A foglalkoztatottakról vázolt képhez hozzátartozik még, hogy az egyéb munkakörben foglalkoztatottak száma (teljes és részmunkaidősök együtt) 35,9%-kal csökkent.

Ahol a gyermekek száma nőtt, ott ez egyetlen ellátástípusban sem haladta meg az engedélyezett férőhelyek számát. A férőhely-kihasználtság még mindig viszonylag magas a (hagyományos) gyermekotthonokban: 1998 óta átlag 88 fő jut 100 férőhelyre, ezt csak a lakásotthonok múlják felül, ahol ugyanezen időszak alatt az átlagszám 91 főt mutat. A férőhely-kihasználás mutatója az utógondozó otthonokban a legalacsonyabb, 77%-os az 1998–2006 évek átlagában (3. táblázat), ez 2006-ban 510 főt jelent 664 engedélyezett férőhelyen.

**3. táblázat**

**Száz engedélyezett férőhelyre jutó ellátott a gyermekotthonok típusai szerint országos összesítésben (fő)**

A gyermekotthon típusa	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	1998-2006 évek átlaga
Gyermekotthon	88	87	85	87	86	90	86	91	88	88
Lakásotthon	92	93	89	93	92	94	93	92	86	91
Speciális gyermekotthon	83	73	92	99	91	94	81	83	85	87
Általános iskola, diákotthon és gyermekotthon	72	84	87	87	85	83	87	85	83	84
Utógondozó otthon	76	82	79	76	77	75	73	79	77	77
Összesen	84	87	86	88	87	90	88	90	85	87

Említsük meg, hogy a férőhely-kihasználtság megyénként is különbségeket mutat: Borsod-Abaúj-Zemplén megyében teljes a telítettség, és minimum 90%-os még Szabolcs-Szatmár-Bereg, Komárom-Esztergom és Nógrád megyében, legkevesebb, 70%-os Tolnában és Baranyában. Budapest 84%-kal a középmezőnyben található, az országos átlag szintjén.

Az 1997-es gyermekvédelmi törvény fontos koncepcionális eleme, hogy – ha már a gyermeket ki kell emelni a családjából –, a gyermekotthonokkal szemben a nevelőszülői családokat részesítse előnyben. Mint azt a jelenlegi Szociálpolitikai és Munkaügyi Intézet Gyermekvédelmi Főosztályának munkatársai korábban kimutatták (még az egyik jogelőd intézet keretei között), a nevelőszülői hálózatok átalakulása, az új törvényi koncepciónak megfelelő fejlesztése viszonylag lassú volt.<sup>16</sup> Ezt az OSAP-statisztikák is mutatják: bár 1998-tól a gyermekotthonokban elhelyezett gyermekek száma fokozatosan csökkent, a nevelőszülőknél pedig folyamatosan emelkedett, a 2002. év az első, amikor a nevelőszülőknél elhelyezett gyermekek száma meghaladta a gyermekotthonokban elhelyezetteket (510 fővel). A növekedés üteme, az emelkedés az előző évhez képest, 1 és 3% között alakult az elkövetkező években, ennek eredményeképpen 2006-ra 2004 fővel vannak többen nevelőszülőknél, mint a (valamilyen típusú) gyermekotthonokban. Az arányokat tekintve a helyzet éppen fordítottja az 1998-asnak: ekkor a szakellátásban lévők 45,6%-a volt nevelőszülőknél, 54,4%-a gyermekotthonokban, míg 2006-ra 54,8% és 45,2%-ban oszlott meg a 20 988 főt kitevő gyermeklétszám.

Említsük meg, hogy a szakellátásban lévő lányok közül minden évben többen vannak nevelőszülőnél, mint gyermekotthonban. Miközben a szakellátásban lévő lányok aránya évről évre szinte változatlan, 1998–2006 között 45,7 és 46,9 % között mozog, átlagában 46,4%,

addig a nevelőszülőnél lévő lányok aránya kismértékű növekedést mutatva átlagban 53,8%, a gyermekotthonokban lévőké enyhe csökkenés után átlagban 46,2%, ami jelentheti pl. a lányok „preferáltságát” a nevelőszülők részéről. Közel fordított az értelmi fogyatékosok megoszlása a gyermekotthonok és a nevelőszülői hálózatok között, de nagyobb különbséggel, és róluk csak 2001-től vannak adatok. A szakellátásban lévőkön belül az értelmi fogyatékosok átlagos aránya a 2001–2006-os időszakban, hullámzással, 17,6%. A nevelőszülői hálózatokban 30,9%-uk, a gyermekotthonokban 69,1%-uk nyer elhelyezést. Figyelembe véve, hogy az értelmi fogyatékosok különleges ellátást igényelnek, ami megoldható a nevelőszülői családokban, a nevelőszülőknél lévő értelmi fogyatékosok aránya kimondottan alacsonynak mondható.

A gyermekotthonokba és nevelőszülői hálózatokba kerülő gyermekek vagy újonnan bekerülők, vagy a gondozási helyük változik meg, utóbbiakat az adott gyermekotthon vagy nevelőszülő tekintheti létszámnövekedésnek. Magát a létszámnövekedést a statisztika három kategóriára bontja: az elsőbe részben olyanok tartoznak, akik korábban nem álltak gyermekvédelmi gondoskodás alatt (pl. szülőtől érkeztek), a másodikba azok, akik a szakellátás valamelyik intézményéből érkeztek (pl. másik gyermekotthonból), a harmadikba pedig azok, akiket átmeneti gondozásba vettek (ők az alapellátásból, pl. családok átmeneti otthonából jöttek) vagy utógondozói ellátottak lettek (olyan fiatal felnőttek, akik a Gyvt. 53. § (4) bek. alapján kerültek ebbe az ellátástípusba<sup>17</sup>). A létszámnövekedésnek több mint fele, 2000-ben több mint kétharmada korábban nem állt gyermekvédelmi gondoskodás alatt, és legnagyobb részük a szülőtől, illetve a vér szerinti családjából érkezett a gyermekotthonba vagy nevelőszülőhöz: a vizsgált időintervallumban átlagban 43,9%-uk. Örökbefogadó szülőtől elenyészően kevés gyerek került a szakellátásba ebben az időszakban, legtöbb 41 fő volt 2003-ban. A létszámnövekedésnek viszonylag jelentős hányada – 1998-ban kevesebb, mint negyede, 2006-ban kereken harmada – olyan gyerek, akinek a gondozási helye változott, azaz nem kívülről érkezett, hanem a szakellátáson belül változtatta a gondozási helyét. Legnagyobb részük, a vizsgált években átlag 17,9%-uk más gyermekotthonból érkezett, ebben vélhetően benne van a nagy létszámú gyermekotthonok átalakulása és az intézményrendszer bővülése (különleges gyermekotthonok) is. Legalább ilyen fontos a szakellátásban gondozási helyet változtatott gyermekek között azoknak a gyermekeknek a száma, akik nevelőszülőtől érkeztek vissza, és ez a trend növekvő, bár összességében ezek aránya nem éri el 2006-ban sem a 10%-ot.

Nem tudjuk meg azonban az OSAP-adatokból, miért kerülnek be a gyerekek a szakellátásba. Egy közelmúltban végzett kutatás szerint<sup>18</sup> legnagyobb arányban a szülői elhanyagolás és a rossz szociális körülmények játszanak szerepet, ezt követik a szülő szenvedélybetegsége (alkoholizmusa) és a rossz lakáskörülmények, valamint a gyermek iskolakerülése és magatartászavara. Véleményünk szerint ezek a kutatási eredmények nem állnak messze azoktól a tényezőktől, amelyeket korábban veszélyeztetettségi, illetve a gyermekjóléti szolgálatok által kezelt problémákként ismertünk meg, de a szakellátásba kerülésnél érzékelhetően nagyobb arányban van jelen a szülői deviancia valamelyik formája. Ezek az okok egymásba is fonódnak, és korábbi vizsgálódások tapasztalataival is egybecsengenek, amelyek a széthulló családok életmódjában, a szülők társadalomellenes beállítódásában, antiszociális magatartásában látták meg az okok összekapcsolódását és ezzel összefüggésben a gyermeki deviancia kialakulását.<sup>19</sup>

Nem tudjuk meg a mintavételes kutatásokból a teljes „gyermekpopuláció” átlagos életkorát. Az OSAP-adatokból azonban ez közelítőleg kiszámítható az ún. osztályközépsők szerint számított átlag alapján<sup>20</sup>. Ezek szerint a szakellátásban bennlévő összes gyermek átlagos életkora 1998-ban 11,9 év volt, 2006-ban 12,7 év, tehát az átlagéletkor növekedett. A növekedést a gyermekotthonokban lévő gyermekek átlagos életkorának emelkedése okozza, ahol az átlagos életkor 12,2 évről 14,1 évre nőtt.<sup>21</sup> A nevelőszülői hálózatokban lévő gyermekek átlagos életkora a 11,5 évről alig mozdul el, a gyermekek tehát adatokkal is igazolhatóan fiatalabbak itt a szakellátáson belül.<sup>22</sup>

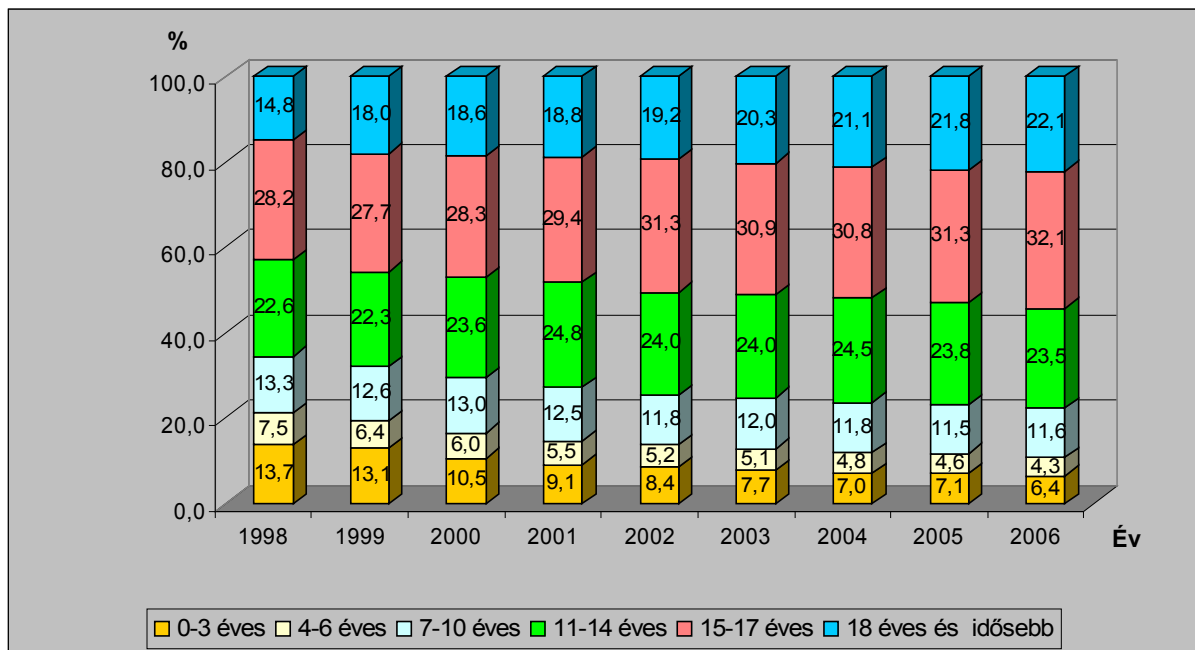
A gyermekvédelmi törvénynek tulajdonítható kedvező változás az is, hogy a gyermekotthonokban a fiatalabb korosztályokba tartozók száma csökken, és növekszik a nevelőszülőkhöz került kisebb korúak száma. A szakellátásban összességében 20,7%-kal kevesebb 0–3 éves gyermek található 1998-ról 2006-ra, de a gyermekotthonokban ez a korosztály 59,6%-kal csökkent, a nevelőszülői hálózatokban 44,5%-kal vannak viszont többen. A 4–6 évesek száma összességében 8,5%-kal, de a gyermekotthonokban 50,8%-kal csökkent, míg a nevelőszülőknél 19,6%-kal nőtt. Mindez tükröződik a korosztályok összetételében is, legmarkánsabban a 0–3 éves korosztály arányainál, amelynek tagjai a gyermekotthonokban 1998-ban még 13,7%-os arányt képviseltek, 2006-ban már csak 6,4%-ot, nevelőszülői hálózatokban viszont 9,8%-ról 11,3%-ra nőtt az arányuk (ennek a jelentősége itt csaknem az összes többi korosztályba tartozók csökkenéséhez képest mutatkozik meg). A gyermekotthonokban csak a 18 éves és idősebb korosztályba tartozók száma növekedett

(29,5%-kal), e korosztály aránya 1998-ban még 14,8%-os volt, 7 százalékpontos emelkedés után 2006-ban arányuk 22,1% (a gyermekek számának csökkenése mellett, 9. ábra). Mindez az adatok szintjén is felvet a gyermekvédelmi szakma által ismert problémákat:

- a gyermekotthonok „előregszenek”, azaz egyre inkább azok maradnak ott, akik nem tudtak nevelőszülőkhöz kerülni,
- a 18 éves és idősebb, nagyrészt utógondozói ellátottak nem tudják megkezdeni az önálló életüket nagykorúságuk elérésével.<sup>23</sup>

### 9. ábra

*Az egyes korosztályok arányainak változása gyermekotthonokban (%)*



Úgy tűnik, ezt a problémát a gyermekvédelmi törvény által bevezetett otthonteremtési támogatás sem tudta teljesen felszámolni, amelynek célja éppen az átmeneti vagy tartós nevelésből kikerült fiatal felnőttek huzamos lakhatásának elősegítése a jogosultsági feltételek fennállásának esetén. Pedig a jogintézmény hatása az adatok szintjén igen erőteljesen kimutatható pozitív változásban ölt testet, amennyiben 1998-ban a szakellátásban lévő 18 éves és idősebb korosztály 3,6%-a, 2006-ban 24%-a részesült otthonteremtési támogatásban, az egy főre jutó összeg 478 841 Ft, illetve 1 092 303 Ft volt ezekben az években. Az egy főre jutó összegek nagyságából látható, hogy a probléma messze túlmutat a gyermekvédelmi rendszeren, hiszen kistélepülésen ebből az összegből lehetne tartós lakhatáshoz jutni, ott viszont nem biztos, hogy adódik olyan munkalehetőség, amit az oda került fiatal kihasználhat élethelyzetének tartós megszilárdításának érdekében.

A munkaerő-piaci helyzet kihasználásának a lehetősége a szakképzettség, iskolai végzettség is múlik. A Magyar statisztikai évkönyv adatainak felhasználásával<sup>24</sup> összehasonlíthatjuk a szakellátásban lévők és a nem ottani gyermekek iskolai adatait. Az összehasonlítás csak közelítő lehet, részben az életkori kategóriák eltérése miatt, részben a tanévre vonatkoztatott gyermekszámok, a két adatgyűjtés eltérései következtében.

A Magyar statisztikai évkönyv adatai szerint a 2006/2007-es tanévben 808 734 fő 6–14 éves gyermek járt általános iskolába összesen, a szakellátásban a 6–14 évesek száma 8998 fő volt a 2006 december 31-i létszámadatok szerint. A 6–14 éves korosztály teljes létszáma a 2007. január 1-jei adatok szerint 950 792 fő volt, ebből levonva a szakellátásban lévő 6–14 éves gyermekek számát, 941 794 fővel tudunk számolni az általános iskolába járók arányának kiszámításához. Így számítva, az azonos életkorú „normál iskolás populáció” 84,9%-a jár általános iskolába, míg a gyermekotthonokban a megfelelő korosztály szinte teljes mértékben részt vesz az általános iskolai oktatásban. Az általunk számított érték még magasabb is, mint 100%, ami abból adódik, hogy többen járnak általános iskolába a szakellátásban, mint az ott lévő megfelelő korosztály létszáma, a 2006-os statisztikában pl. a 2005/2006-os tanév végi adatok szerint a szakellátásban az általános iskolai tanulók száma 9407 fő volt. Ez nyilván abból adódik, hogy a szakellátásban nemcsak a megfelelő korosztály jár általános iskolába, hanem túlkorosak is.

Ugyanezekben az időpontokban a szakiskolákba, szakmunkásképzőbe járó 15 éves és idősebb népesség száma 122 988 fő, ebből a szakellátásban lévők kivonása után 120 193 fő marad, akik aránya a nem szakellátásban lévő 1 422 157 fő 15-25 éveshez 8,5%. Ezzel szemben a szakellátásban a 2006-os adatok szerint 8850 fő volt 15 éves és idősebb, a szakiskolába, szakmunkásképzőbe járók száma 2795 volt (2006. december 31-én), tehát a korosztály 31,6%-a vesz részt ilyen képzésben.

Középiskolák (gimnázium és szakközépiskola) tekintetében a helyzet fordított. Gimnáziumba és szakközépiskolába összesen 382 437 fő 15 éves és idősebb jár, ebből 1315 fő a szakellátásban. A 381 122, nem szakellátásban élő, középiskolába járó diák (a szakellátásban lévők nélkül) 1 422 157 fős 15-25 éves népességnek 26,8%-át teszi ki, míg a szakellátásban lévő középiskolások az ottani 8850 fős létszám 14,9%-át.

Bár pontos számot a rendelkezésre álló adatok eltérései miatt nem tudunk mondani, azt



állapíthatjuk meg, hogy a szakellátásban élők között nagyobb a szakiskolai, szakmunkásképzésben részt vevők aránya, és kisebb az érettségit adó középiskolai képzésben részesülőké, mint a nem szakellátásban élő, azonos korú népességben. Ebből arra is következtethetünk, hogy – bár nincs adatunk a szakellátásban felsőfokú tanulmányokat folytatók számáról –, valószínűsíthetően ezek aránya a megfelelő korosztályban ugyancsak kisebb, mint a nem szakellátásban lévőké. Önmagában az adatokból a képzési szerkezet korszerűtlenségére nem következtethetünk. Láthatóan változik a képzési szerkezet: 1998-ban még a szakellátásban lévők közül a szakmunkásképzésben részesülők 49%-a tanult valamilyen ipari szakmát, 2006-ban már csak 36%-uk, kismértékben csökkent még a mezőgazdasági szakmákat tanulók aránya, nőtt viszont a kereskedelmi, vendéglátó-ipari, egészségügyi és az egyéb szakmát tanulók aránya (4. táblázat).

#### **4. táblázat**

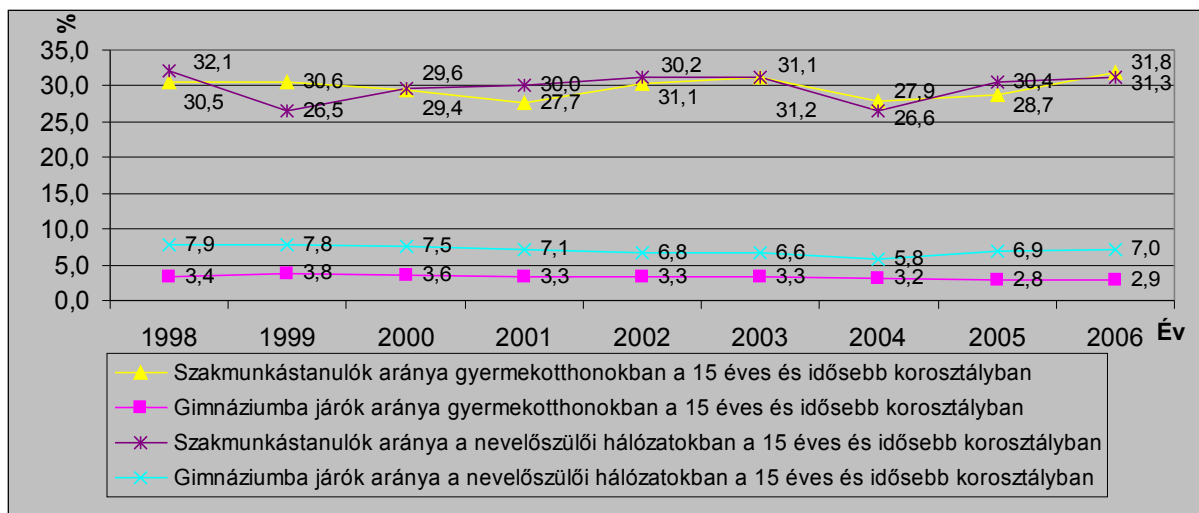
***Szakképzésben részt vevő tanulók aránya (tárgyév dec. 31-én) a szakképzés típusa szerint (%)***

Szakképzés típusa	1998			2006		
	gyermekotthonok	nevelőszülői hálózatok	összesen	gyermekotthonok	nevelőszülői hálózatok	összesen
Ipari szakmák	45,9	53,9	49,0	34,4	38,1	36,0
Mezőgazdasági szakmák	16,4	13,8	15,4	14,5	13,9	14,2
Kereskedelmi, vendéglátóipari szakmák	17,7	18,6	18,1	22,2	25,3	23,5
Egészségügyi szakmák	1,1	3,6	2,1	2,9	6,0	4,2
Egyéb szakmák	18,9	10,1	15,4	26,0	16,7	22,1
Szakképzés összesen	100	100	100	100	100	100

Az idősorokat vizsgálva kiemelhető, hogy a nevelőszülői hálózatokban elhelyezett gyermekek nagyobb arányban járnak gimnáziumba, mint a gyermekotthonokban lévő társaik, ami a továbbtanulásukhoz is nagyobb esélyt kínál. A gyermekotthonokban a 15 éves és idősebb korosztálynak csak 3,3%-a jár gimnáziumba az 1998-2006 évek átlagában, míg a ugyanezen korosztály nevelőszülőknél élő tagjainak ugyanebben a periódusban átlag 7%-a. A szakmunkástanulók között viszont nincs lényeges különbség a kétféle elhelyezéstípus között, a 15 évesnél idősebbek átlag 30%-a tanul valamilyen szakmát ebben az időszakban (10. ábra).<sup>25</sup>

#### **10. ábra**

***Gimnáziumi és szakmunkástanulók aránya a szakellátás megfelelő korosztályában (%)***

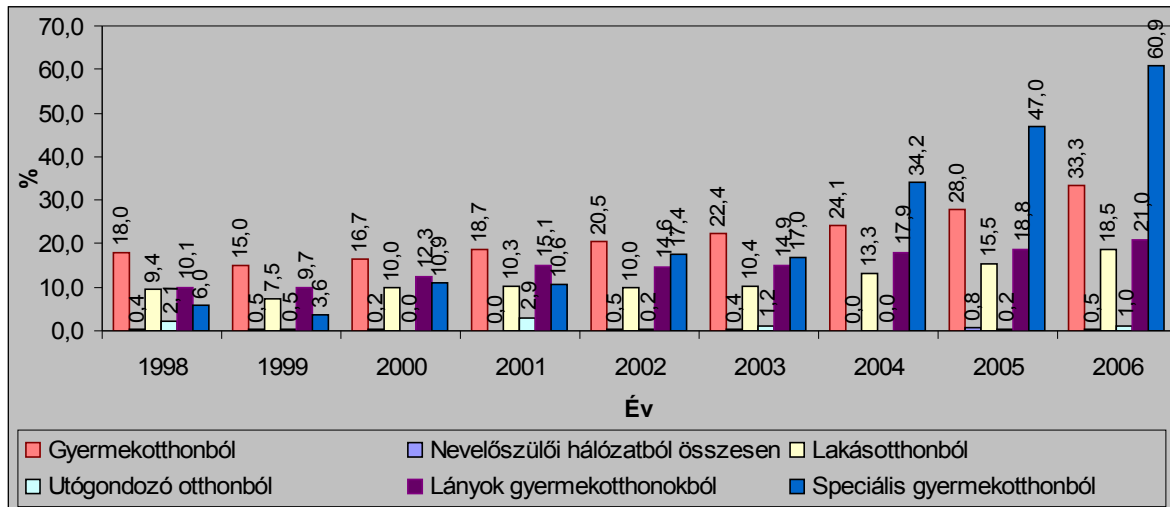


A nevelőszülőkhöz elhelyezett gyermekek előnyösebb helyzetét a szökések alakulása is mutatja. A legalább egyszer szökött gyermekek aránya a nevelőszülői hálózatokban a legkisebb, az itt lévő gyermekek számához képest kevesebben szöknek nevelőszülőktől, mint az utógondozó otthonokból, amely a gyermekotthoni ellátások között a legkisebb szökési arányt mutatja. A szökések száma a nevelőszülői hálózatokból nagyobb ingadozást mutat, mint a gyermekotthonokban összesen: nevelőszülőktől nincs is minden évben szökés. Viszont a szökések abszolút száma 1998 óta a nevelőszülői hálózatokban is emelkedést mutat.

Ha a gyermekotthonokon belül a legalább egyszer szökött gyermekek számát az adott ellátástípusban lévőkhez viszonyítjuk, akkor a szökések alakulása a speciális gyermekotthonokban a legkirívóbb: 1998-ban az itt élők 6%-a szökött legalább egyszer, 2006-ban már 60,9%-uk, azaz a szökések aránya 54,9 százalékpontos emelkedést mutat (11. ábra).

### 11. ábra

**Szökések alakulása a megfelelő ellátástípusban lévők és a gyermekotthonokban lévő lányok százalékában**



Ehhez képest jóval kisebb az emelkedés meredeksége a hagyományos gyermekotthonokban, ahol ugyanez a mutató 15,2 százalékpontos: 1998-ban az itt élők 18%-a szökött legalább egyszer, 2006-ban már a 33,3%-uk. A lakásotthonokban a szökési arány 9,1 százalékponttal nőtt, a gyermekotthonokban lévő lányok arányváltozása pedig 10,9 százalékpontos többletet mutat 2006-ban, 1998-hoz képest.

Mindezekhez hozzá kell azonban tenni, hogy

- a speciális gyermekotthonokban lévők száma az 1998-as 218 főről 2006-ra 350 főre nőtt, a legalább egyszer szököttek száma pedig 13 főről emelkedett 213 főre, tehát a szököttek összes száma a negyedét sem éri el a hagyományos gyermekotthonokból szököttekének (ez 2006-ban 932 fő volt),
- a hagyományos gyermekotthonokban lévők száma közel felére csökkent, a legalább egyszer szököttek száma abszolút számokban 1998 óta lényegében stagnál,
- az összes gyermekotthonban élő lányoknál viszont fordított a helyzet, mert számuk alig csökkent, de akik szöknek, azok száma 2006-ban majdnem kétszerese az 1998-asnak,
- a lakásotthonokban élők száma a vizsgált években 1,6-szeresére, az innen megszököttek száma viszont 3,26-szorosára nőtt,
- az utógondozó otthonokban élők száma emelkedett 1998 óta, de a szökések száma továbbra is elenyésző,
- a nevelőszülőknél több gyermek van, mint 1998-ban, és abszolút számokban nőtt a

szököttek száma is.

A szökések statisztikai adataiból messzemenő következtetések nem vonhatók le, mert hiányoznak pl. a szökések nyilvántartására vonatkozó információk. Évről évre nem feltétlenül ugyanazok szöknek, mert pl. vannak, akik idő közben kikerülnek a szakellátásból. Annyit azonban megállapíthatunk, hogy az adatok alapján a szökés nem tűnik lényeges problémának a nevelőszülői hálózatokban és az utógondozó otthonokban, elgondolkodtató azonban a speciális gyermekotthonokban és a lakásotthonokban, valamint a lányok esetében. Ennek mélyebb elemzéséhez azonban a statisztikai adatok önmagukban nem elegendők.

A nevelőszülőknél nevelkedés előnye abban is megmutatkozik, hogy az innen szökött gyermekek kisebb arányban követnek el bűncselekményt, mint a gyermekotthonokból szökött társaik: 1998 és 2006 között a nevelőszülőktől szököttek átlag 5,5%-a követett el bűncselekményt, a gyermekotthonokból szököttek 9,9%-a. A nevelőszülőktől szököttek nem is követnek el minden évben bűncselekményt, míg a gyermekotthonokból szököttek között minden évben előfordul ilyen esemény. A két csoport szökések alatti bűncselekményeinek alakulásában nyilvánvalóan szerepet játszhat, ha a gyermekotthonokból szököttek hosszabb időre és többen szöknek.

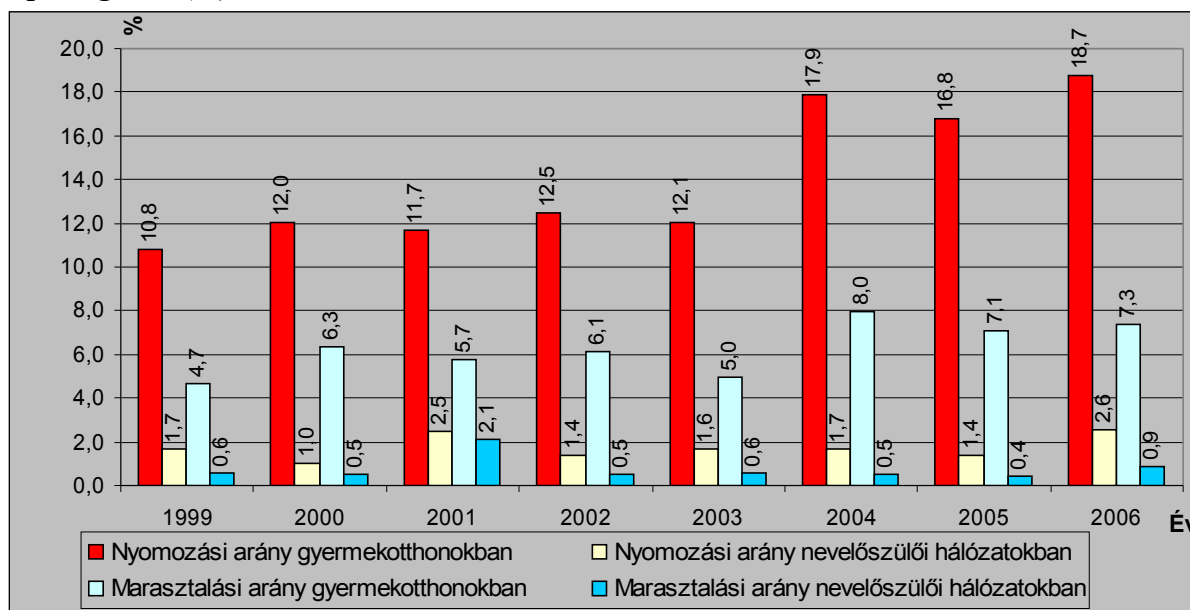
A nevelőszülőknél élők kriminalitása más szempontok szerint is kedvezőbb képet mutat. Ha megvizsgáljuk a gyermekotthonokban élők ellen indult nyomozások számát, amelyeket (az adatgyűjtés csoportosításában) a 14–18 évesek ellen indítottak, és ezt viszonyítjuk a gyermekotthonokban lakó 15–17 éves népességhez, akkor az 1999–2006 években átlagosan a gyermekotthonokban élő megfelelő korúak 14,1%-a ellen indult nyomozás az elhelyezés után, míg a nevelőszülőknél élők esetében ez az arány 1,7%. (Az életkori csoportok nem teljes azonossága miatt a számítások sem teljesen pontosak. Az 1998. évet kihagytuk, mert ebben az évben a gyermekotthonokban csak olyan nyomozás indult és csak olyan ítélet született, amely még az elhelyezés előtt keletkezett ügyből származott.) Megjegyezzük, hogy nevelőszülőkhöz eleve kevesebben kerülnek olyanok, akik ellen az elhelyezés előtt büntetőeljárás indult volna, ezért szükséges az összehasonlítást az elhelyezés után történt cselekményekre korlátozni.

A nyomozás megindítása azonban nem pontos mutatója a kriminalitás megismerésének, hiszen ez az ártatlanság vélelme alapján nem jelent önmagában bűnösséget. A nyomozó hatóság juthat olyan következtetésre pl., hogy a megindult eljárás nem kellően megalapozott,

ezért vádemelési javaslat nélkül is megszüntetheti a nyomozást. De vádemelési javaslat beérkezése után az ügyészség is dönthet pl. úgy, hogy nincsenek meg a vádemelés feltételei, tehát a fiatalkorú nem kerül bíróság elé. De ha a fiatalkorú megvádolására sor kerülne is, akkor sem biztos, hogy a bíróság a vádlottat elítéli, hiszen fel is mentheti – ebben az esetben nem tekinthető bűnösnek –, és az eljárást egyéb módon is megszüntetheti. Igazában tehát összehasonlítást az (elhelyezés után indult cselekményért történt) elmarasztaló ítéletekben (megrovás, próbára bocsátás, javítóintézeti nevelés, felfüggesztett és végrehajtandó szabadságvesztés) való részesülési arányok jelentenek a szakellátásban lévő két csoport között, amelyekben a folyamatban lévő ügyek nem vehetők figyelembe. Az elhelyezés után indult büntetőeljárások tekintetében ismét a nevelőszülőknél élők mutatkoznak jobbnak, az 1999–2006-os évek átlagában az itt elhelyezett 15–17 éves korúak 0,8%-a kap valamilyen marasztaló ítéletet (beleértve ebbe a megrovást és a próbára bocsátást is), míg gyermekotthonokban az ottani azonos korúak átlag 6,3%-a (12. ábra).

### 12. ábra

*Elhelyezés után indult nyomozások és ítéletek aránya a szakellátástípus megfelelő korú népességében (%)*



A végrehajtandó szabadságvesztésre ítélték nem kerülnek ki a szakellátásból, hanem a tárgyévi létszámcsökkenésben a „gondozási helye változott” kategóriájában az „egyéb helyre” áthelyezettek közé kerülnek. Az egyéb helyre kerülők száma összességében nem jelentős, viszont nagymértékben növekedett 1998 óta: akkor 65 fő tartozott ebbe a kategóriába, és ez a szám 2000-ig még csökkent is valamelyest, 2001 óta viszont egyenesen növekszik, és 2006-ban már 283 főre gyarapodott, ami 4,35-szörös növekedést jelent 1998-hoz képest. Az

„egyéb helyen” lévők azonban nemcsak büntetés-végrehajtási intézetben lehetnek, hanem javítóintézetben vagy akár egészségügyi intézményben is (5. táblázat).

### 5. táblázat

*Az adott gyermekotthon vagy nevelőszülő szempontjából értelmezhető létszámcsökkenés arányváltozásai a szakellátásban összesen (%)*

Megnevezés	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Szülő(k)höz hozzátartozó(k)hoz hazaadott	27,6	20,8	23,6	19,4	21,8	21,7	20,6	21,9	20,8
Jogerősen örökbeadott	5,0	6,0	6,8	5,7	5,5	4,6	4,6	4,6	5,8
Nagykorúvá vált	20,0	17,9	16,9	14,5	13,0	13,3	14,4	14,2	15,0
Meghalt	0,4	0,3	0,2	0,2	0,1	0,1	0,3	0,5	0,3
Egyéb *	13,0	13,1	12,8	2,5	1,9	2,9	2,6	3,4	3,4
(Más) nevelőszülőhöz	10,2	15,0	17,1	13,5	14,4	11,9	11,7	11,9	11,8
(Más) gyermekotthonba	21,6	25,2	20,8	21,8	21,3	23,6	20,0	20,2	20,0
A szociális tárcához tartozó speciális gyermekotthonba	1,4	1,1	1,1	1,4	1,4	0,4	1,2	1,2	1,0
Egyéb helyre (pl. javító-intézetbe, büntetésvégrehajtási intézetbe)	0,9	0,6	0,7	1,5	1,8	3,3	4,6	4,7	3,6
Átmeneti gondozása megszűnt	0,0	0,0	0,0	4,0	2,4	1,6	2,0	2,7	1,9
Utógondozói ellátása megszűnt	0,0	0,0	0,0	15,5	16,4	16,5	18,1	14,6	16,4
Szakellátás összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

\* 1997-2000 között egyéb fel nem sorolt helyre távozott

Az adott gyermekotthon vagy nevelőszülő szempontjából értelmezhető létszámcsökkenés az 1998 és a 2006. évek között átlagosan 128 fővel haladja meg a bekerültek számát. Ez az átlag azonban nagy különbségeket takar, amelyek évről évre is jelentősen változnak. 1999-ben a bekerülőknél 804 fővel többen távoztak, 2003-ban viszont 317 fővel többen kerültek a gondozási helyekre, mint amennyien távoztak. Az, hogy mi adja a többletet, illetve a különbséget, évről évre változik: van, amikor a szülőkhöz, hozzátartozókhoz való hazaadások száma, máskor a nevelőszülőkhöz történő elhelyezés, illetve mindezen tényezők relatív nagysága a beérkezőkhöz képest. Az ugyanis megállapítható, hogy a vizsgált években mindig többen érkeznek a szülőktől és a vér szerinti családjuktól, mint ahány gyereket hazaadnak a szülőkhöz, hozzátartozókhoz, s ezzel összefüggésben minden évben többen kerülnek más gyermekotthonba és nevelőszülőkhöz is, mint ahányan onnan érkeznek. A távozók és érkezők különbségének ingadozása tehát más tényezőktől is függ. Tény azonban, hogy a tárgyévi létszámcsökkenésben a vizsgált évek átlagában legnagyobb arányban a szülőkhöz való hazaadás és a más gyermekotthonba való áthelyezés szerepel, de a nagykorúvá válás és a nevelőszülőhöz való elhelyezés is viszonylag jelentős. Azok között, akik nem a szakellátáson

belül kerülnek máshová áthelyezéssel, hanem végleg távoznak a szakellátásból (akiknek így megszűnik a gyermekvédelmi gondoskodása), csak viszonylag kis arányt tesznek ki azok, akik jogerős örökbeadással kerülnek ki a gyermekvédelmi rendszerből, és ez az arány a vizsgált időszakban hullámzó, igazában növekedés nem mutatható ki. Az 1998-as év kivételével minden évben több gyerek kerül örökbeadásra a nevelőszülői hálózatokból, 1999 és 2006 között átlagosan 42,8%-kal. Erős közelítéssel tehát másfélszeres az esélye, hogy nevelőszülőtől kerül valaki örökbeadásra, aminek lehet az is oka, hogy a jogi státusa rendezettebb, és kevésbé problémás az a gyerek, aki már nevelőszülőknél élt, mint aki gyermekotthonban nevelkedik. Tegyük ehhez hozzá, hogy a gyámhatóság adatai szerinti engedélyezett örökbefogadások száma 1998-tól 2006-ig átlagosan kétszeresen haladja meg a szakellátásban kimutatott örökbefogadásokét, aminek oka, hogy az tartalmazza a nyílt örökbefogadásokat is, a tendencia egyenletesen csökkenő, az örökbefogadások lehetőségét tehát nehezen sikerül előmozdítani. Az örökbefogadás problémáinak részletezése azonban meghaladja egy statisztikai tanulmány kereteit.

## **Összegzés**

A gyermekvédelem OSAP statisztikai adatai igazolják a gyermekvédelmi törvény családközpontú szemléletét. Az adatokból az is megállapítható, hogy átlagosan a gyermekotthonokhoz viszonyítva tovább is vannak a gyermekek a nevelőszülőknél. Az osztályközépsők szerint történt (közelítő) számítás alapján az 1998–2006 évek átlagában 4,9 évet töltenek a gyermekek gyermekotthonokban, és 7,0 évet nevelőszülőknél. Nevelőszülőknél nagyobb arányban vannak a hosszabb gondozási időt eltöltők: az 1998–2006 évek átlagában a 10–17 évet eltöltők aránya 21,2%, a 17 évnél hosszabb időt eltöltők pedig 5,3%, ezzel szemben gyermekotthonokban ezek az arányok 11,0% és 2,7%.

Az adatokból azt is megállapíthatjuk, hogy a nevelőszülői hálózatokban további kihasználható tartalékok is vannak, mert 2001 óta mutat ki a statisztika olyan nevelőszülőket, akiknél nincs elhelyezett gyerek. Ezek száma 2006-ra két és félszeresére nőtt, miközben a nevelőszülők száma ezekben az években alig változott (2001-hez képest 6,6, 1997-hez képest viszont 9,8%-kal emelkedett).

Talán sikerült érzékeltetni, hogy a statisztika – kutatásokkal is kiegészülve – fontos

információkkal járulhat hozzá a gyermekvédelmi rendszer fejlesztéséhez. Ezeknek az információknak a felhasználhatósága sokrétű:

- mindenekelőtt visszajelzést adnak a jogalkotásnak – az adatokból látható, hogy pl. a nevelőszülőknél nevelkedés mutatói igazolják a jogalkotónak azokat a várakozásait, amik a családban való nevelkedés előnyeire alapozva teremtették meg ennek az intézményrendszernek a bővítési lehetőségeit;
- tájékoztatást adnak a rendszer szereplőinek – ilyen pl. e tanulmányban a szökésekkel, tanulással vagy a gyermekotthonokban foglalkoztatottakkal kapcsolatos idősorok alakulásának elemzése;
- visszaigazolhatják, megerősíthetik mások által feltárt tények megalapozottságát, mint pl. azt, hogy a gyermekszegénység minden eddigi intézkedés ellenére, továbbra is olyan probléma, ami összefüggésbe hozható a gyermekek veszélyeztetettségével.

Az intézményekre vonatkozó statisztika egyik fő jellegzetessége, hogy az intézményekben élőkről csak aggregáltan tud állításokat tenni, ami korlátozza a statisztikai elemzés lehetőségeit. Az intézményekre vonatkozó kérdőívekben számos igazgatási vonatkozású kérdés is van, amelyek statisztikai feldolgozásából csak szűk körű nyilvántartási tények állapíthatók meg. Ugyanakkor számos felvetődő szakmai problémára nem adható válasz a jelenlegi keretek között, mint pl. a gyermekek értelmi fejlődésére vagy etnikai hovatartozására. Ha a gyermekvédelmi szakma igényli az egzakt tényeket és az ezekből levonható következtetéseket, akkor ezekre a problémákra megoldás lehetne a Kliensközpontú Adatnyilvántartó Rendszer kiépítése. Ez a hagyományos papíralapú adatgyűjtéssel szemben egy e-mail alapú, elektronizált adatgyűjtést jelentene (de középtávon nem webes alapon), amelyiknek elemzési egysége döntően az egyén lenne. Lényege, hogy az intézmények MS Office alkalmazás segítségével tartanák nyilván a klienseiket meghatározott változók alapján (tehát még külön szoftvert sem igényelne). Ennek megszervezése lehetővé tenné az ellátottak, (a gyermekvédelemben a gyermekek) vizsgálatát, nemcsak szolgáltatástípusonként, intézményenként, területi egységenként, hanem az egyes személyek szociológiai kategóriái szerint is. Ezen túlmenően kapcsolódhatna hozzá intézményi modul, amelyik lényegében a jelenlegi intézményi adatokat tartalmazná (pl. férőhelyszám, felszereltség) és foglalkoztatottság modul is, pl. végzettség, munkakör stb. tekintetében. Ennek az adatgyűjtési rendszernek bevezetése viszont határozott szándék esetében is időt venne igénybe, és kérdés, hogy a szakmai előnyök javára van-e elég érdekeltség a felmerülő nehézségek legyűrésére (pl. személyes, szenzitív adatok kezelése, az adatszolgáltatói oldal megszervezése, módszertani



háttér megteremtése).

## **Jegyzetek**

<sup>1</sup> A kivételek közé tartozik Rác Andrea – Szombathelyi Szilvia: A magyar gyermekvédelmi rendszer (Kapocs 15., 2004 december, 34–43. o.), Békés Zoltán: A gyermeklétszám-adatok alakulása 2005-ben a fővárosi gyermekvédelmi szakellátásban (Kapocs 23., 2006. április, 38–47. o.), Kádas István: Nummus (Család, Gyermek, Ifjúság, 2006. 5. szám, 8–22. o.).

<sup>2</sup> A kiadvány megjelenése 2009. első negyedévében várható. A KSH Szociális statisztikai évkönyvei is tartalmaznak gyermekvédelmi adatokat, és a KSH időszakonként külön feldolgozásokat is megjelentet, ld. legutóbb Tóth Judit Nikoletta: A gyermekvédelmi szakellátás helyzete a XX. században. KSH, Bp. 2004.

<sup>3</sup> Szikulai István kihangsúlyozza a kutatások szerepét a gyermekvédelemben, ld. A magyar gyermekvédelem fejlődésének kulcskérdései – egy lehetséges szakmai stratégia lépései (Kapocs 14., 2004. október, 58–64. o.).

<sup>4</sup> 1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról.

<sup>5</sup> A gyermektartásdíj megelőlegezésével kapcsolatos 22. §. kivételével, amely 1998. I. 1-től vált hatályossá.

<sup>6</sup> A gyermekszegénységgel kapcsolatban tudomásunk szerint először Szalai Júlia kongatta meg a vészharangot (Néhány gondolat a szegénységről és a létminimumról. Társadalmi riport 1990. 418–429. o.), amelyet számtalan publikáció követett, a legutóbbiak közül ld. pl. Bass László et al.: A szegénység és kirekesztés változása, 2001–2006. Gyerekesély füzetek 3., MTA KTI Gyerekprogram Iroda, Budapest, 2007.

<sup>7</sup> A védelemben vétel adatainál a magatartási ok differenciálódik szülőnek és gyermeknek felróható magatartási okokra, ez a veszélyeztetett kiskorúak táblázatában nem történik meg, amiből arra is következtethetünk, hogy mindkettőt magában foglalja. Siklós László szerint viszont a magatartási ok a gyermek magatartása, ld. Siklós László: Gyerekek veszélyben. Szépirodalmi Könyvkiadó, 1983. 36. o.

<sup>8</sup> A Gyvt.-n kívül ilyen fontosabb jogszabály még a gyámhatóságokról, valamint a gyermekvédelmi és gyámügyi eljárásról szóló 149/1997. (IX. 10.) Korm. rendelet, valamint a személyes gondoskodást nyújtó gyermekjóléti, gyermekvédelmi intézmények, valamint személyek szakmai feladatairól és működésük feltételeiről szóló 15/1998. (IV. 30.) NM rendelet.

<sup>9</sup> A bölcsődék helyzetével kapcsolatosan 2007-ben egy kötetnyi tanulmány készült a Szociálpolitikai és Munkaügyi Intézetben az SZMM Gyermek- és Ifjúságpolitikai Főosztályának megbízására, dr. Korintus Mihályné szerkesztésében „Napközbeni kisgyermek-ellátási férőhelyek szélesebb körű, országos elterjedésének problémái és akadályai, különös tekintettel a bölcsödére és a családi napközire” munkacímmel. Ennek keretében a bölcsődék megszűnéséről részletesebben ld. Papházi Tibor: A bölcsődék megszűnése – településszociológiai metszetben, Kapocs 37., 2008 augusztus, 58–64. o.

<sup>10</sup> Gyvt. 43. és 44. §-ok.

<sup>11</sup> Gyvt. 49–51. §-ok.

<sup>12</sup> Az átmeneti gondozáshoz ld. Papp Krisztina – Tüski Anna (szerk.): Átmeneti gondozás – célszerű vagy ideális elképzelés?! Kapocs könyvek 8. NCSSZI, Bp. 2005.

<sup>13</sup> A probléma megfogalmazásához ld. Szikulai István – Rác Andrea: Gyermek-védelem. A gyermekvédelmi rendszer Magyarországon c. tanulmányát, Új Ifjúsági Szemle, 2007. 4. szám, 87–105; 94. o.

<sup>14</sup> A parciális korreláció két változó kapcsolatát úgy méri, hogy figyelembe veszi egy harmadik (esetleg további) változó(k) hatását is. Ezek értelmezését kiválóan mutatja be Hajtman Béla: Bevezetés a matematikai statisztikába. Akadémiai Kiadó, Bp. 1968. 259–263. o. Ld. még ehhez Sajtos László – Mitev Ariel: SPSS kutatási és adatelemzési kézikönyv. Alinea Kiadó, Bp. 2007. 211–214. o.

<sup>15</sup> Ld. Herczog Mária: Gyermekvédelmi kézikönyv. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Bp. 2001, 2003 (változatlan utánnomás), 187. o.

<sup>16</sup> V.ö. Domszky András – Szikulai István: A gyermekvédelmi szakellátási rendszer átalakulása a gyermekvédelmi törvény hatálybalépése után. Háló, 2001 február, 2–4. o.

<sup>17</sup> Ld. még a Gyvt. 53/A §. és a 93 §-okat is. Részletes feldolgozás: Szikulai István: „Nem szeretném, hogy befejeződjön...” A gyermekvédelmi rendszerből nagykorúságuk után kikerült fiatal felnőttek utógondozásának és utógondozói ellátásának utánkövetéses vizsgálata. In: Papházi Tibor (szerk.): Javítóintézet, család, gyermekvédelem. Kapocs könyvek 4., NCSSZI, Bp. 2004. 175–239. o.

<sup>18</sup> Neményi Mária – Messing Vera: Gyermekvédelem és esélyegyenlőség. Kapocs 2007. február, 2–19., 8. o. Korábbi kutatások is kiemelték a szülők deviáns magatartását, ld. Hanák Katalin: Társadalom és gyermekvédelem. Akadémiai Kiadó, Bp. 1978.

<sup>19</sup> Siklós László, i. m. 188–190. o.

<sup>20</sup> A módszer ismertetését ld. pl. Köves Pál – Párniczky Gábor: Általános statisztika. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Bp. 1973, 79–80. A 18 éves és idősebb kategória osztályközépsőjét 21,5 évnek számítottuk, mert minden évre egységesen 25 évnek tekintettük a maximális felső korhatárt a Gyvt. 93. §. (9) bek. b) pontjában meghatározott, utógondozói ellátásra vonatkozó maximum szerint.

<sup>21</sup> Ezzel egybevágnak a tapasztalati tények, amelyek egy-egy megye beáramlásvizsgálatából származnak, ahol általában azt fogalmazzák meg, hogy az újonnan bekerülő gyermekek 40-60%-a 10 év feletti, míg a 30-40%-uk 14 év feletti akár, mindez nagymértékben hozzájárul a gyermekek átlagéletkorának emelkedéséhez, amit már évek óta prognosztizálunk. Lásd Szikulai István: „Nem szeretném, hogy befejeződjön...” A gyermekvédelmi rendszerből nagykorúságuk után kikerült fiatal felnőttek utógondozásának és utógondozói ellátásának utánkövetéses vizsgálata (In: Papházi Tibor [szerk.]: Javítóintézet, család, gyermekvédelem. Kapocs könyvek 4., NCSSZI, Bp. 2004. 175–239. o.) hipotézisében megfogalmazottakat.

<sup>22</sup> A táblázatainkban található összevont életkori csoportjaink alapján számított osztályközépsők szerinti átlagainkat

ellenőrzésképpen az eredeti koréves adatokkal is kontrolláltuk a gyermekotthonok vonatkozásában 1998. és 2006. évekre nézve. Ehhez a 0 év elkerülésének érdekében a koréveket hónapokra váltottuk (a 0 évesekből 0–12, az 1 évesekből 13–24, a 2 évesekből 25–36 hónaposak, stb. lettek), és ezek osztályközépsői alapján is kiszámítottuk az átlagos életkort, ami egy tizeddel tért az éves alapon korcsoportokra bontott osztályközépsők alapján végzett számítástól. Az átlagos életkor így számítva is csak közelítő lenne, már csak azért is, mert a 18 év fölöttiek több korévbe is tartozhatnak, és az életkor megadása is december 31-ére vonatkoztatott.

<sup>23</sup> Ld. ehhez Herczog Mária i. m. 191. o.

<sup>24</sup> Magyar statisztikai évkönyv 2006. KSH, 2007. A számításokhoz a 3.6.5 és a 2.3 táblázatok adataival dolgoztunk elsősorban (147. és 27. old.).

<sup>25</sup> A Szociálpolitikai és Munkaügyi Intézetben jelenleg nemzetközi kutatás folyik dr. Korintus Mihályné vezetésével, amely a szakellátásban lévők tanulmányaira teljesebb mértékben is kiterjed. (FP7 SSH-2007-3.2.1, YIPPEE: Young People from a Public Care Background: pathways to education in Europe (Gyermekvédelmi gondoskodásból kikerülő fiatal felnőttek: utak az oktatási rendszerben Európában), Grant Agreement No: 217297.)